

Τὸ ἐρώτημα ὅμως τοῦ ἀποροῦντος μελετητοῦ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Η. τίθεται ἔτι δέκυτερον κατόπιν τῶν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀφηρημένων τούτων σκέψεων αὐτοῦ: τί εἶναι, λοιπόν, διὰ τὸν φιλόσοφον αὐτὸν Μεταφυσικὴ καὶ ποια εἶναι ἡ ὑψίστη Ἀρχὴ αὐτῆς; 'Ο Η. ἀγωνίζεται νὰ ἀποφύγῃ παραδοχὴν οἰασδήποτε σταθερᾶς ἀρχῆς, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφὴν «τοῦ ἀκινήτου τοῦ τὸ πάντα κινοῦντος», εἴτε «τοῦ ἀκρου ἀγαθοῦ», εἴτε «τοῦ ὑπερβατικοῦ Ἐγώ». Ποῦ δικαίως ὁδηγεῖ μία τοιαύτη ἀρνητικὴ Μεταφυσικὴ ως ριζοσπαστικὴ via negativa εἰς τὴν φιλοσοφίαν; 'Η ὑπέρβασις πάσης μεταφυσικῆς Ἀρχῆς πρέπει νὰ γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει διλλῆτος καὶ ἀνωτέρας.' Άλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ποῦ ἔγκειται τὸ νέον ἐν τῇ Μεταφυσικῇ τοῦ Η. καὶ πῶς διασώζεται ἡ οὐσία τῆς Ἀληθείας ως ἐλευθερίας;

Συνεπής ἀπολύτως δὲ Η. ἀρνεῖται πᾶσαν ἀρχὴν παραδεχθεῖμενος ὡς τοιαύτην κάτι, τὸ ὑποῖον ὡς τέλος τῆς φαινομενολογικῆς ἀφαιρέσεως ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς Ἀληθείας ως ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἐδῶ ... ὑπάρχειν ως δυναμικοῦ ἐπεκτατικοῦ δύντος (Eik-nislenz). 'Η ἀρχὴ αὕτη, τὸ ἔδαφος ἐπὶ τοῦ δποίου τρέφονται αἱ ρίζαι τοῦ δένδρου τῆς φιλοσοφίας, ἡ ἀρχή, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δποίας γίνεται ἡ ὑπέρβασις τῆς Μεταφυσικῆς, εἶναι ἡ ἀρνησις τοῦ δύντος, ἡ ἀνυπαρξία, τὸ Τίποτα, τὸ «Μηδέν» (Nichts). 'Η ἐπιστήμη, παρατηρεῖ, δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ Μηδέν, διότι ἐνδιαφέρεται μόνον διὰ τὸ δν, τὴν παρατήρησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν αὐτοῦ καὶ πέραν τούτου δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὴν τίποτα. 'Άλλὰ τί εἶναι αὐτὸ τὸ «Τίποτα;» Εἶναι μία φαντασία, ἐπειδὴ εἶναι τοιαύτη διὰ τὴν ἐπιστήμην;'

'Η ἐρώτησις «τί εἶναι Μεταφυσικὴ» καταλήγει διὰ τὸν ΙΙ. εἰς μίαν διλλην, τὴν βασικὴν ἐρώτησιν τῆς Μεταφυσικῆς: «διατί ὑπάρχει δν καὶ διγι πολὺ περισσότερον Τίποτα;» 'Η ἐρώτησις περὶ τοῦ Μηδενός, αὐτὸ τὸ τί εἶναι τὸ Μηδέν, δεικνύει τὸ ἀδύνατον τῆς ἀπαντήσεως. Τὸ ρῆμα εἶναι δεικνύει ὑπαρξίν, τὴν δποίαν δικαίωμας ἀρνούμεθα διὰ τῆς ἐρωτήσεως, ως παραδεχόμενοι τὸ δν ως μὴ — δν. Ούτω δι' ἡμᾶς ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀδύνατος, διότι αὕτη θὰ παρουσιασθῇ ὑπὸ τὴν μορφὴν: «Τὸ Μηδέν εἶναι αὐτὸ καὶ τοῦτο». 'Ἐρώτησις καὶ ἀπάντησις ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ Μηδέν εἶναι ἐξ ἵσου καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καθ' ἑαυτὴν παράλογος καὶ ἀντιφατική¹. 'Η λογικὴ ἀπορρίπτει τὴν ἐρώτησιν ταύτην, διότι ἡ σκέψις δι' αὐτὴν εἶναι πάντοτε σκέψις περὶ πράγματος τινος, ἐνῷ ἡ σκέψις περὶ τοῦ Μηδενός θὰ ἐστέρει αὐτὴν τῆς οὐσίας της ως σκέψεως. 'Άλλὰ ἡ λογικὴ δὲν ἐκθρονίζεται ἀπὸ τῆς κυριαρχικῆς αὐτῆς θέσεως διὰ τῆς ἐρωτήσεως περὶ τοῦ Μηδενός, διότι ἡ κατανόησις πράγματος τινος ἐπιβάλλει τὴν ἀρνησιν ως τὴν ἀπαρχὴν τῆς βασικῆς κατανοήσεως αὐτοῦ. Τὸ Μηδέν εἶναι ἡ ἀρνησις τοῦ δύντος, τὸ ἀπλῶς μὴ—δν. 'Η ἀρνησις, ἡ δποία ἀποτελεῖ

1. «Was ist Metaphysik?» σ. 24.
2. αὐτόθι σ. 25.

τὴν δύναμιν τοῦ λογικοῦ, δὲν μαρτυρεῖ περὶ τοῦ Μηδενός, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπειδὴ ὑπάρχει τὸ Μηδέν, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀρνησίς ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ «ὅχι». Τὸ Μηδέν εἶναι ἔκεινο, περὶ τοῦ ὅποιου καθημερινῶς διὰ τῆς ἀπλῆς ἀρνήσεως ἀσχολούμεθα, εἶναι ἡ πλήρης ἀρνησίς τῆς «ὅλότητος τοῦ ὄντος» (die Allheit des Seiendes)¹ καὶ ως ταύτην μεταβάλλεται εἰς δείκτην τῆς βασικῆς προ-
υποθέσεως πρὸς κατανόησιν αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα, εἰς τὴν αἰσθησιν τοῦ Μηδενός συντελεῖται ἡ στροφὴ πρὸς τὴν ὑπαρξιστικὴν ὄντολογίαν. Διότι τὸ Μηδέν ως ἀποτέλεσμα τῆς ὑποβολῆς τοῦ ὑπερβατικοῦ ἐρωτήματος πέραν τοῦ ὄντος, ζῇ ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν — τοῦ *Da-sein* — οὐχὶ ως ἀντικειμενικὴ ἔννοια, ἀλλ' ως δυνατότης ἐπεκτάσεως τοῦ ὄντος χάριν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν. Τὸ Μηδέν δὲν εἶναι ἡ ἀντίθετος ἔννοια τοῦ ὄντος — ως ἐνόμισεν ἡ κλασικὴ φιλοσοφία — ἀλλ' ἀνήκει ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. "Ἄρα ἡ συνύπαρξις (ἐδῶ) σημαίνει συνύπαρξιν μετὰ τοῦ Μηδενός: «*Da-sein* καλεῖται τὸ συγχρατεῖσθαι, τὸ παρα-
μενεῖν ἐντὸς τοῦ Μηδενός»².

Ἡ στροφὴ πρὸς τὰ βιώματα τῆς ὑπάρξεως συντελεῖται διὰ τῆς αἰσθή-
σεως τῆς ὑπάρξεως ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου *Da-sein* μετὰ τοῦ ὄντος ἐντὸς τοῦ *Da*
τοῦ Μηδενὸς ἐν ἀγωνίᾳ. Τὸ Μηδέν ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν ἀγωνίαν οὐχὶ ως
συγκεκριμένον ἀντικείμενον, διότι ἀγωνιᾷ κανεὶς — ἐπαναλαμβάνει ὁ μαθητὴς
τοῦ μεγάλου διδασκάλου Kierkegaard χρησιμοποιῶν τὰς ἴδιας μὲ αὐτὸν ἐκ-
φράσεις — πρὸ τοῦ Μηδενός, φοβεῖται δὲ πρὸ συγκεκριμένου ἀντικείμενου³.
Ἡ ἀγωνία δὲν συλλαμβάνει τὸ Μηδέν ως ἀντικείμενον, ἀλλὰ τὸ Μηδέν «ξε-
σκεπάζεται» ἐντὸς τῆς ἀγωνίας, ως σύλληψις δι' αὐτῆς τοῦ "Οντος ἐν τῇ ἀνυπαρ-
ξίᾳ αὐτοῦ. «Αἰωρούμεθα ἐντὸς τῆς ἀγωνίας»⁴ δηλαδὴ ὑπάρχομεν πλέον χωρὶς
στήριγμα, χωρὶς βάσιν. Τὸ δὲν ἀπεγυμνώθη τῆς ὑπαρκτικότητός του (*Seiend-
heit*) καὶ τὸ ἐδῶ — ὑπάρχειν ἀπώλεσε τὸ «ἐδῶ του» καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν ἀγωνίαν.
Ἡ παραμονὴ τοῦ ἀνθρωπίνου *Da-sein* ἐντὸς τοῦ Μηδενὸς διὰ τῆς ἀγωνίας
προκαλεῖ τὴν ὑποβολὴν τοῦ ἐρωτήματος περὶ τοῦ πέραν τοῦ ὑπαρκτοῦ ὑπάρ-
χειν. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἡ ὑπερβατικότης τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἐπε-
κτεινομένης (ώς *Ek-sistenz*) πρὸς τὸ Μηδέν.

Ἡ ἐρώτησις κατὰ ταῦτα: «τί εἶναι Μεταφυσική»; συμπίπτει μετὰ τῆς
ἐρωτήσεως περὶ τοῦ Μηδενός. Ἡ ἐρώτησις πρέπει νὰ μείνῃ χωρὶς ἀπάντησιν,
διότι ἐρωτᾷ πέραν τῶν δρίων τῆς Μεταφυσικῆς καὶ ἡ ἐρώτησις ἐπανέρχεται
εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ως ἀπάντησις — ἀγωνία. Ἡ ἐρώτησις αὕτη μηδενίζει τὰ

1. αὐτόθι σ. 27.

2. Οὗτοι μεταφράζομεν τὴν φράσιν του: «Das heisst: Hineingehaltenheit in das Nichts» (αὐτόθι σ. 32).

3. Αὐτόθι σ. 29. Πρβλ. ἐπίσης Kierkegaard: «Der Begriff der Angst» σ. 36.

4. «Was ist Metaphysik?» σ. 29.

πάντα καὶ θέτει αὐτοὺς τούτους τοὺς ἔρωτῶντας ὑπὸ ἔρωτησιν¹. Ἐφ' δον τὸ ὑπερβαίνειν τὴν Μεταφυσικὴν σημαίνει παραμονὴν τοῦ ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν ἐντὸς τοῦ Μηδενὸς ἐν ἀγωνίᾳ, τότε ἡ Μεταφυσικὴ συμπίπτει μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν πρέπει νὰ ἔννοήσωμεν τὴν φράσιν τοῦ φιλοσόφου: «ἡ Μεταφυσικὴ ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου: αὕτη δὲν εἶναι ἀντικείμενον τῆς σχολικῆς φιλοσοφίας οὔτε πεδίον τῶν αὐθαιρέτων ἐντυπώσεων. Ἡ Μεταφυσικὴ εἶναι τὸ βασικὸν γεγονός ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν· αὕτη εἶναι τὸ ἵδιον τὸ ἐδῶ — ὑπάρχειν»². Ἡ στροφὴ πρὸς τὴν ὑπαρξίν συνετελέσθη.³ Η Fundamentalontology μὲ βάσιν τὸ Μηδὲν ἐπαναφέρει τὸν ἀνθρώπον εἰς ἑαυτόν, μεταβαλλομένη εἰς βαθυστόχαστον εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἀνθρωπολογίαν⁴.

Παρεθέσαμεν τὰ διλίγα ταῦτα περὶ τῆς Μεταφυσικῆς, ἵνα κατανοηθῇ καλύτερον ἡ ἀνάλυσις τοῦ ἀνθρωπίνου — ὑπάρχειν (I) α-καίνιον τῆς ἐπομένης παραγράφου. Τίθεται δημος ἐν ἀκόμη ἔρωτημα ἐνταῦθα: Τί σημαίνει ἡ παραμονὴ αὕτη τοῦ Da-sein ἐντὸς τοῦ Μηδενὸς; Εὑρισκόμεθα πρὸς φιλοσοφικοῦ Μηδενισμοῦ, ως ἔννοοῦν δλόκληρον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ II. μερικοῦ ἐκ τῶν κριτικῶν αὐτῆς;⁵

Εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ δοθῇ μετὰ πλήρους βεβαιότητος ἀπόντησις εἰς τὸ ἔρωτημα τοῦτο. Νομίζομεν δημος, δτι δὲ χαρακτηρισμὸς οὔτος εἶναι βαρύτατος καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως πρὸς τὴν ἀλήθειαν. (II. ἐν δικαίῳ ἔξανταται κατὰ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ⁶). Εἶναι ἀληθές, δτι ὁ φιλόσοφος δεικνύει ποιάν τινα ἔξέλιξιν ἐπὶ τὸ συντηρητικότερον ἐντὸς τῶν τελευταίων του ἔργων, δλλὰ πρέπει δρούστερον νὰ λεγθῇ, δτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ἐπεξηγήσεως ὥρισμένων δυσνοήτων λόγω τῆς στρυφνότητος ἐν

1. 'Ιδού τώρα σαφέστερον διατί τὸ Da-sein εἶναι ἐν δύνασθαι—ὑπάρχειν, διὰ τὸ δποῖον ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ Εἶναι αὐτοῦ, ἔρωτησις περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ.

2. Αὐτόθι σ. 38.

3. Διὰ τοῦτο δὲ A. Fischer παρατηρεῖ διὰ τὸν Heidegger: «ἡ ἔννοια τῆς οὐσίας δὲν εἶναι δύνολογική, δλλ' δύντική... 'Οντολογία εἶναι ἐπιστήμη τοῦ ἐδῶ—ὑπάρχειν... ὑπαρξίας δημος εἶναι τὸ ἐδῶ ὑπάρχειν τοῦ ἀνθρώπου». («Die Existenzphilosophie Martin Heideggers», Leipzig 1935, σ. 21 καὶ 24.)

4. Οὗτος ἔννοεῖ αὐτὸν ως μηδενιστὴν μεταξὺ δλλων κριτικῶν καὶ δὲ F. Heinemann εἰς τὸ τελευταῖον περὶ ὑπαρξισμοῦ ἔργον του: «Existentialism and the Modern Predicament», London 1953 σ. 21 κ. 24). Επίσης καὶ δὲ E. Sprüngli παρατηρεῖ: «Ο Nietzsche θέλει νὰ υπερβῇ τὸν Μηδενισμὸν, δλλ' δὲ Heidegger ἀπλῶς καταράσκει αὐτόν». («Weg der neueren Philosophie zu Martin Heidegger», «Jahrbuch der Schweizerischen Philosophischen Gesellschaft», Vol. II. Basol 1942, σ. 56). Επίσης δὲ A. Künzli: «Η φιλοσοφία τοῦ Heidegger εἶναι μηδενισμὸς ὑπὸ τὴν καθαρωτέραν ἐμφάνισιν αὐτοῦ» («Die Angst als abendländische Krankheit» Zürich 1948 σ. 264). (II. J. Hessen διεβλέπει ἐν αὐτῇ «ένα τραγικὸν ήρωεςμὸν καὶ ένα ήρωειδὸν Μηδενισμὸν» («Existenzphilosophie», Essen 1947, σ. 35).

5. «Was ist Metaphysik?» σ. 40.

τῇ ἐκφράσει σκέψεων τοῦ κυρίου ἔργου αὐτοῦ «Sein und Zeit». Έκτὸς τούτου δυμώς μία ψύχραιμος μελέτη καὶ τοῦ ἔργου τούτου πείθει, ὅτι δὲν ὑπάρχουν μηδενιστικαὶ τάσεις εἰς τὰς θεωρίας του. "Οσον παράδοξος καὶ δὲν φαίνεται ἡ παρατήρησις αὕτη, κατόπιν τῆς συντόμου ἀνωτέρω παραθέσεως τῆς περὶ τοῦ Μηδενὸς θεωρίας του καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς Μεταφυσικῆς του, φαίνεται δύμως, διὰ αὗτης ἐρείδεται ἐπὶ ἀσφαλῶν βάσεων. Διότι τὸ Μηδὲν δὲν εἶναι μηδενιστικὸς παράγων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἀλλ' ὁ δυναμικὸς χῶρος, ὃπου τὸ Da-sein ὡς «ἔρριψμένη ὑπαρξία» ἐντὸς τοῦ κόσμου» καλεῖται νὰ ἐπεκταθῇ, νὰ δημιουργηθῇ ἐν ἀγωνίᾳ, ἢ ὅποια διεγείρει τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἵτοι τὴν «Φροντίδα» τοῦ ἀνθρώπου περὶ ἔσυτοῦ ὡς τοῦ «ποιμένος» τοῦ "Οντος. Τὸ Εἶναι, τὸ "Ον διὰ τὸν H. εἶναι ἐν τῷ χρόνῳ τοποθετημένον, εἶναι ἱστορικὸν καὶ προβάλλεται ὡς ἐπέκτασις εἰς τὸ μέλλον. 'Οφείλομεν, λοιπόν, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μίαν εἰσαγωγικὴν πρὸ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν εἰς τὸ B' Μέρος ἀπάντησιν, διὰ δηλαδὴ ὁ H. δὲν εἰσάγει φιλοσοφικὸν Μηδενισμόν. 'Αλλὰ πρὸς κατανόησιν τούτου ἐπιβάλλεται κατωτέρω μία ἔξετασις τοῦ H. ὡς συγγραφέως.

γ'. 'Η ἔννοια τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Χρόνου. 'Ο Heidegger ὡς συγγραφεὺς: 'Η ἀνάγνωσις τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου δὲν εἶναι εὔκολος ἀνευ τῆς γνώσεως τῆς ἔννοίας, τὴν ὅποιαν ἔχει δι' αὐτὸν ὁ προφορικὸς καὶ γραπτὸς λόγος. 'Ο ἀναγνώστης καταπλήσσεται ὑπὸ τοῦ πλούτου τῶν παραδόξων ἐκφράσεων καὶ τῆς δημιουργίας νέων συνθέτων λέξεων εἰς τὴν γερμανικήν. 'Εκ πρώτης ὅψεως ἡ φιλοσοφία τοῦ H. δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἐνδές λογοπαιγνίου, ἢ μιᾶς ἐπιδείξεως τῆς ἔξαιρετικῆς λογοτεχνικῆς ἵκανότητος αὐτοῦ. 'Τὸ τὴν πένναν τοῦ H. ἡ πλουσία γερμανικὴ γλῶσσα γνωρίζει τὴν ἀποθέωσιν αὐτῆς. Δὲν πρέπει δύμως νὰ ἀποδοθῇ ἡ συγγραφικὴ αὕτη προσπάθεια τοῦ φιλοσόφου εἰς ἀπλῆν ἐπίδειξιν λογοτεχνικῆς ἵκανότητος ἢ σοφιστικὸν χειρισμὸν τῶν παρεχομένων ὑπὸ τῆς γερμανικῆς γλώσσης δυνατοτήτων πρὸς ὑποστήριξιν τῶν κυρίων θέσεων τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ. 'Αντιθέτως, νομίζομεν, διὰ τοῦτο ἔχει βαθύτερον νόημα καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς σπουδαίας θέσεως, τὴν ὅποιαν κατέχει δι' αὐτὸν ὁ Λόγος ὡς οὐσιαστικὴ δύναμις τοῦ Da-sein.

'Ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ ἔδω, (τοῦ Da) ἀνωτέρω εἴδομεν, διὰ τοῦτο εἶναι νοητὸν ὑπὸ δύο κυρίως καταστάσεις πρῶτον, τὴν εὔρεσιν αὐτοῦ ἐν κόσμῳ (Be-findlichkeit), ἥτις εἶναι ἡ βάσις τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ—ὑπάρχειν καὶ δεύτερον, τὴν κατανόησιν αὐτοῦ (Verstehen), ἥτις ἐπιβάλλεται ἐκ τῆς πρώτης ὡς καθῆκον, ὡς φροντίς. Μετὰ τῶν δύο τούτων καταστάσεων εἶναι στενῶς διὰ τὸν H. συνδεδεμένη μία τρίτη: ὁ Λόγος. 'Επομένως καὶ ὁ Λόγος ὡς καὶ ἡ αἰσθησις καὶ ἡ κατανόησις τοῦ ἔδω — ὑπάρχειν εἶναι ἀπολύτως συνυφασμένος μετὰ τοῦ κόσμου ἢ καλύτερον μετὰ τοῦ ἐν — τῷ — κόσμῳ — ὑπάρχειν. Τοῦτο σημαίνει, διτ ὁ Λόγος εύρισκεται εἰς τὸ «ἀνόιγμα» τοῦ Da, εἶναι ἡ διάνοια τιθεμένη ἐν

κινήσει ἐν τῇ ἐπαφῇ μετ' αὐτοῦ, θέτουσα ἐν συνεχείᾳ εἰς κίνησιν τὴν γλῶσσαν ώς ὅμιλαν, γραπτὸν λόγον καὶ διάλογον. Οὕτως ἐν τῇ γλώσσῃ γενικώτερον ἀντικατοπτρίζεται ἡ συνύπαρξις μετὰ τοῦ κόσμου, καὶ ἐν αὐτῇ ἐκφράζεται πᾶσα σκοτεινότης ἐν τῇ προσπαθείᾳ κατανοήσεως τῆς σχέσεως μετ' αὐτοῦ¹. Ἡ συνύπαρξις αὕτη δημιουργεῖ τὴν δυνατότητα τῆς διὰ τῆς γλώσσης μεταβιβάσεως τοῦ Λόγου, τῶν νοημάτων καὶ τῶν σκέψεων καὶ τῆς κατορθώσεως τοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διαλόγου, ὁ δποῖος εἶναι ἡ οὐσία αὐτῶν². Πάντες δομιλοῦν καὶ συνομιλοῦν ἐπὶ κοινῆς βάσεως μεταβάλλοντες τὴν ἐκ τοῦ κόσμου ἀμοιβαίναν ἔμπνευσιν εἰς νοήματα καὶ σκέψεις. Ἡ ἐνέργεια αὕτη δίδει εἰς τὸν κόσμον περιεχόμενον καὶ συνιστᾶ συγχρόνως τὸν ἀνθρωπὸν ως σκεπτομένην καὶ πρὸς κοινωνίαν διὰ τοῦ διαλόγου φερομένην ὄπαρξιν.

Τὰ δὲνωτέρω καταδεικνύουν τὴν αἰτίαν τοῦ παραδόξου τρόπου, τὸν δποῖον μετέρχεται δ. Η. κατὰ τὴν ἐκφρασιν τῶν ίδεῶν του. Ὁ λόγος ὑπὸ τὴν ποικίλην αὐτοῦ ἐκφρασιν εἶναι σύλληψις, εἶναι ζῶσα σχέσις ἐν διηγεκεῖ κινήσει. Ὁ μελετῶν τὰ ἔργα τοῦ Η. ἔχει πράγματι τὴν ἐντύπωσιν ταύτην. Ἡ περιγραφὴ εἶναι συνυφασμένη μετὰ τῆς συλλήψεως τῶν ίδεῶν καὶ γίνεται δυσονόητος εύθυς ὡς ὁ συγγραφεὺς εἰσέλθῃ εἰς χώρον, δπου τὸ "Ον ἀποκαλύπτεται ἐντὸς τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπικρατοῦντος σκότους (τοῦ Da).

Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ ζητήματος τούτου περὶ Λόγου πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπὸ δψιν ἡ ἀντίληψις τοῦ φιλοσόφου, διτὶ τὸ «ἔδω — ὑπάρχειν» εἶναι συνύπαρξις μετὰ τοῦ Χρόνου. Ἡ χρονικότης τοῦ Da-suin εἶναι ἡ ἐκφρασις τοῦ ἐν—τῷ—κόσμῳ—εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, διότι τοῦτο δὲν ζῇ μόνον ἐν χρόνῳ, ἀλλ’ εἶναι χρονικόν, ὡς νοούμενον ἐν τῇ ἐνότητι τῶν τριῶν διαστάσεων τοῦ χρόνου ὡς ἐκτάσεων ἐν αὐτῷ³. Εἶναι ἐστραφμένον πρὸς τὸ μέλλον, διότι εἶναι πάντοτε ἐν τῷ γίγνεσθαι, ἀντιμετωπίζον τὴν δυνατότητα τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐκαυτοῦ ὑπάρξεως πρὸς τὰ πρόσω, ἀλλ’ ἡ κίνησις αὕτη εἶναι νοητὴ μόνον, ἐφ’ δσον ἀντιλαμβανόμεθα τὴν ὄπαρξιν μας ὡς προοπτάρξασαν, ἥτοι ἐν τῇ ἐννοίᾳ, διτὶ τὸ Εἶναι αὕτης παρουσιάζεται ὡς Ιστορικῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ παρελθόντος. Ἡ ἐνότης τῶν δύο τούτων «ἐκτάσεων» λαμβάνει χώραν εἰς τὸ χρονικὸν Da, τὸ τώρα τοῦ παρόντος, τὸ δποῖον εἶναι ἡ αὐθεντικὴ ἐκφρασις τοῦ ἔδω καὶ τοῦ αὐτὴν τὴν Στιγμὴν ὑπάρχειν⁴. Κατὰ ταῦτα τὸ Τώρα εἶναι σύγθεσις

1. «Ἐν τῇ γλώσσῃ δύναται νὰ ἐμφανισθῇ μετὰ λέξεων τὸ σαφέστερον, ἀλλὰ καὶ τὸ πλέον κεκρυμμένον» («Hölderlin und das Wesen der Dichtung» σ. 6).

2. Ὁ Hölderlin γράφει: «Ἡμεῖς οἱ ἀνθρωποι εἴμεθα εἰς διάλογος» (IV, 343)· (αὐτόθι σ. 8).

3. «Ἡ χρονικότης πρέπει νὰ διατηρήται εἰς πάντας τοὺς βασικοὺς περὶ τοῦ ἔδω—ὑπάρχειν δρισμούς... Ἡ ἐνασχόλησις μετὰ τοῦ χρόνου εἶναι ἐποικοδομητική διὰ τὸ ἐν—τῷ—κόσμῳ—εἶναι» («Sein u. Zeit» σ. 332 καὶ 333).

4. «Λέγοντες τώρα, ἀντιλαμβανόμεθα «ἐν ἔδω αὐτὸν καὶ τοῦτο» (αεὶν da, das, und das). Διότι τὸ τώρα ἐκφράζει ἐν παρόν δηντος» («Sein u. Zeit» σ. 405).

τῶν δύο ἄλλων ἔκτάσεων, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος καὶ χαίρει διὰ τοῦτο προτεραιότητος. Τὰ πάντα μεταβάλλονται εἰς παρόντα καὶ τελοῦνται πάντοτε ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν παρουσίαν τῆς Στιγμῆς. Ὁ Λόγος λοιπὸν καὶ ὡς ratio, ἀλλὰ καὶ ὡς ὅμιλα καὶ γραπτὴ ἔκθεσις εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς συνθέσεως ταύτης τοῦ παρελθόντος ὡς βασικοῦ γεγονότος τῆς ἐδῶ ὑπάρξεως καὶ τοῦ μέλλοντος ὡς ἐνσαρκοῦντος τὴν ἀναπότρεπτον πρὸς τὰ πρόσω καὶ τὴν δλοχλήρωσιν φορὰν τοῦ ἀνθρωπίνου ἐδῶ—εἶναι. Ὡς τοιοῦτος δὲ Λόγος ὑπὸ τὴν ποικίλην αὐτοῦ ἔκφρασιν εἶναι σύλληψις τῆς ἐν ἐμοὶ ἀποκαλυπτομένης χρονικότητος καὶ ἐν συνεχείᾳ δυναμική αὐτῆς ἔξωτερίκευσις.

‘Η Θαύμαστός φιλοσοφία περὶ τοῦ χρόνου τοῦ Η., τὴν ὅποιαν δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα ἐν λεπτομερείᾳ, δίδει, εἰς τὸ σύστημα αὐτοῦ τὸν παράδοξον δυναμισμὸν κατὰ τὴν περιγραφήν. ‘Η περὶ χρόνου θεωρία εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ κατ’ ἔξοχὴν ἴδιαζον ἐπίτευγμα τοῦ φιλοσόφου καὶ διὰ τοῦτο δρθῶς ἀπεκάλεσε τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον «“Ον καὶ Χρόνος»» («Sein und Zeit»). Πᾶσα διαρκεῖστική φιλοσοφία ὁφείλει νὰ ἀναπτύσσηται στενῶς συνυφασμένη μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου, διότι ἡ διαρκεῖς μόνον ἐν χρόνῳ βιοῖ καὶ ἐν αὐτῷ νοεῖται, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἴδεαλιστάς, οἱ ὅποιοι δλιγώτερον ἀσχολοῦνται περὶ τοῦ προβλήματος τούτου ἐνεκα τῶν διερβατικῶν τάσεων αὐτῶν. Ὁ Η. ὅμως ἀκολουθῶν καὶ ἐνταῦθα τὸ παράδειγμα τοῦ Kierkegaard καὶ χρησιμοποιῶν, ὡς καὶ ἐκεῖνος, τὰς ἐννοίας τῆς Ἐπαναλήψεως καὶ τῆς Στιγμῆς, χαρίζει μίαν διτολογίαν, ἡ ὅποια δύναται νὰ ἔχῃ ἀμεσον ἐπίδρασιν κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἐφ’ δλων τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, ἴδιαιτέρως δὲ ἐπὶ τῆς Θεολογίας, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ Πρώτου Μέρους. Διότι ἡ κυριαρχία τοῦ «Τώρα» χάριν τῆς δυναμικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ μέλλον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νεκροῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀναβίωσιν ἐν ἡμῖν ὑπάρχοντος παρελθόντος, δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις πρὸς βαθεῖαν κατανόησιν τοῦ ἴστορικῶς ὑπάρχειν τῆς ἴστορικῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν τὸ κριτήριον τοῦ μὴ αὐθεντικῶς καὶ αὐθεντικῶς ὑπάρχειν· τοῦτο εἶναι ἡ δρθὴ χρῆσις τῆς ἐν ἐμοὶ ἀποκαλυπτομένης χρονικότητος τῆς ὑπάρξεως καὶ ἡ κατ’ ἐπέκτασιν δυναμικὴ τοποθέτησις αὐτῆς ἀπέναντι τῆς ἴστορίας. Ἐνταῦθα συνενοῦνται εἰς ἀρρηγτον ἀρμονικὸν σύνδεσμον δὲ ἀντικειμενικὸς μετὰ τοῦ ὑποκειμενικοῦ παράγοντος καὶ ἀποφεύγονται αἱ ἀκρότητες τοῦ ἴδεαλισμοῦ καὶ τοῦ ὑλισμοῦ. Ὁ ἴστορια δίδεται εἰς ἐμὲ ὡς τετελεσμένον γεγονός ἐξ ἀντικειμένου, εἶναι πλέον ἀνύπαρκτος ὡς γεγονός, ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι νοητὴ μόνον ἐν τῇ συναρτήσει μετὰ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἴστορικὸν πρᾶγμα—αὐτὴ ἡ χώρα, αὐτὸς τὸ ἀντικείμενον—καὶ συνεπῶς τὸ ἴστορικῶς μετ’ αὐτοῦ ἐξ ἀντικειμένου παραδιδόμενον εἰς ἐμὲ ὡς γεγονός ἔχει ἀξίαν, διότι προσέλαβε ταύτην ἐκ τινος ἴστορικοῦ προσώπου. Τοῦτο σημαίνει, δτὶ ἐγὼ ἀναλαμβάνω εύθύνην ἀπέναντι τούτου· εἶμαι «κληρο-

νόμος» αύτοῦ¹, καὶ ἐπομένως τὸ ἔξ ἀντικειμένου προσκαλεῖ τὴν ἴδικήν μου ὑπαρξίεν εἰς τὴν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως μετ' αὐτοῦ δυναμικήν συμβίωσιν χάριν τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ ἐδῶ—ὑπάρχειν. Ἡ ὀλοκλήρωσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται εἰς τὸ μέλλον ἐν τῇ μορφῇ τῆς τελικῆς δυνατότητος τῆς ὑπάρξεως, — ἥτοι τοῦ θανάτου — ἡ ὅποια οὕτω καλύπτει ως μελλοντική παρουσία τὰς τρεῖς διαστάσεις τοῦ χρόνου ως τελική ἔκ—τασις τοῦ ἐδῶ—ὑπάρχειν. Οὗτος ἡ ἀληθῆς ἱστορικότης εἶναι νοήτη ἔξ ἀντιθέτου φορᾶς: ἐκ τοῦ μέλλοντος· διότι ἐν αὐτῷ καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς παρεμβολῆς τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἴδικῆς μου ὑπάρξεως ἐν τῇ δυνατότητι ἀναπτύξεως λαμβάνει περιεχόμενον τὸ στατικὸν παρελθόν καὶ ἀληθῆ παρουσίαν τὸ δυναμικὸν παρόν. Ἡ ἱστορία ἐμφανίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπὸ δύο μορφῶν πρὸ τοῦ ἀνθρώπου, πρῶτον παρὰ τῇ μὴ αὐθεντικῇ ὑπάρξει, ως ἀπελῆ διαδοχὴ γεγονότων τετελεσμένων καὶ στερουμένων ἀμέσου σχέσεως μετὰ τοῦ ὑποκειμένου, καὶ δεύτερον, παρὰ τῇ αὐθεντικῇ τοιαύτῃ, ως γεγονότων δυναμένων νὰ μεταβληθοῦν εἰς δυνατότητα, προβαλλομένην πρὸ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐκλογὴν καὶ ἐπανάληψιν. Ἡ ἱστορία οὕτω μεταβάλλεται, δπως καὶ σύμπας δ κόσμος, ἀπὸ προϋπάρχων παράγων (das Vorhandene) εἰς ἐν δργανον ἀνὰ χεῖρας πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ὑπάρξεως (das Zuhandene). "Ἄρα πᾶσα ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἔχει ως ὕψιστον καθῆκον αὐτῆς τὴν ἐπέκτασιν τῶν δρίων τῆς διὰ τῆς σπουδῆς τοῦ τί εἶναι δεκτικὸν ἐν αὐτῇ τοιαύτης ὑπάρξιστικῆς φαινομενολογικῆς ἀναλύσεως πρὸς μεταβολήν, διὰ τῆς Ἐπαναλήψεως ἐντὸς τῆς Στιγμῆς καὶ ἐν τῇ ἀναδημιουργικῇ ἐπενεργείᾳ τῆς πρὸς τὸ μέλλον φορᾶς τῆς ὑπάρξεως, τοῦ ἀπλοῦ γεγονότος καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ διηγήσεως εἰς ζῶσαν παρουσίαν.

Ἡ ἱστορία εἶναι ἀντικείμενον σπουδῆς, διὰ νὰ γίνῃ καὶ αὐτὴ πηγὴ αὐθεντικῶς ὑπάρχειν ἐν τῇ κυρίᾳ διαστάσει τοῦ χρόνου, ἐν τῷ μέλλοντι, τὸ δποῖον φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ αὐθεντικοῦ, ἥτοι τὸ «εἶναι—πρὸς—τὸν Οάνατον».

Δυνάμεθα τώρα κατόπιν τῆς ἀνωτέρω συντόμου ἔξετάσεως τῆς ἐννοίας τοῦ λόγου, τῆς χρονικότητος καὶ τῆς ἱστορικότητος τοῦ «ἐδῶ — ὑπάρχειν» νὰ ἐννοήσωμεν πληρέστερον τὸν II. ως συγγραφέα καθὼς καὶ τοὺς λόγους, ἔνεκα τῶν δποίων δύναται νὰ ἔξασκήσῃ ἀμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς θεολογίας καὶ τοῦ προβλήματος τῆς πίστεως. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος εἶναι ἡ εἰλικρινής «κραυγὴ» τῆς Στιγμῆς. Κατ' αὐτὸν πᾶς φιλόσοφος ζῇ ως ἱστορικὸν πρόσωπον τὴν ἐνότητα τῆς ζωῆς. Ὁ φιλόσοφος εἶναι συνδεδεμένος καὶ βιοῖ—ως πηγὴν τοῦ φιλοσοφεῖν — μετὰ τοῦ τραγικοῦ αἰτήματος τῆς Στιγμῆς. Εἰς τὸν πιστὸν Κ. ἡ Στιγμή, ως θάλαμον ἐν τῷ Β' Μέρει, πληροῦται ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς ἐνοχῆς ἀγωνίαν καὶ τὴν αἰσθησιν τῆς λυτρώσεως ἐν τῇ θυσίᾳ τοῦ Σταυροῦ, ἐνῷ εἰς τὸν φιλοσοφοῦντα, τὸν «ἐπιστήμονα» Η., διὰ τὸν δποῖον τοιαύτη πίστις δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὰ διαφέροντα τῆς φιλοσοφίας ως σπουδῆς τοῦ "Ουτος,

1. «Sein und Zeit» σ. 383—384.

παραμένει μόνον ἡ ἀγωνία ὡς δυναμικὸν στοιχεῖον, δὲ θάνατος καὶ τὸ Μηδὲν ὡς βαθύτερα οὐσία.

‘Αλλ’ ἔρωτᾶται: πῶς εἶναι δυνατὸν δὲ τοιουτοτρόπως φιλοσοφῶν νὰ δξιολογήσῃ θετικῶς τὴν ζωὴν καὶ νὰ διακηρύξῃ, δτι ἡ οὐσία αὐτῆς εἶναι ἡ φροντὶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρνητικῶν τούτων κατηγοριῶν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ Μηδενός; Πῶς εἶναι δυνατὸν δὲ φιλόσοφος νὰ ἀνακόψῃ τὴν φορὰν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ ἀχανοῦς τῆς ἀβύσσου, εἰς τὴν ὅποιαν ρίπτει αὐτὸν ἡ οὐσία τοιούτου διντος ἐν τῷ Μηδενὶ πλανωμένου; Δὲν εὔσταθεῖ ἡ ἀπορία αὕτη διὰ τὸν Η. ‘Ο φιλόσοφος συναντᾷ ἐν τῷ κόσμῳ μόνον τοῦτο πρὸς μελέτην, ἀλλὰ τοῦτο τὸ Μηδὲν εἶναι ἡ σκληρὰ πραγματικότης τῆς ζωῆς αὐτὴν τὴν Στιγμὴν ἡ ν.¹ Η Φροντὶς περὶ τοῦ “Οντος ἐμφανίζεται ὡς ἀνίχνευσις τοῦ Θείου κατ’ αὐτὸν μόνον τὸν ἀρνητικὸν τρόπον. Οὐδεμία δὲλη σύλληψις Αὐτοῦ εἶναι δυνατή, αὐτὴν τὴν Στιγμὴν διὰ τὸν ζῶντα τὴν πραγματικότητα στοχαστήν. Η πίστις συλλαμβάνει τὸ Θεῖον πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἀλλ’ ἡ γνῶσις ψηλαφεῖ μόνον τοῦτο ἐν τῇ τραγικῇ ἀπουσίᾳ Αὐτοῦ. Αμφότεραι δύμας μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ κατὰ διαφορετικὸν τρόπον: ἡ πρώτη ὡς συνύπαρξιν μετ’ Αὐτοῦ, ἡ δευτέρα ὡς ἐγκατάλειψιν ὑπ’ Αὐτοῦ. Ιδού δὲ δύσκολος, σκοτεινὸς Η. τραγικὸς ὑμνητὴς τῆς γνώσεως εἰς σκοτεινούς καιρούς.

Πᾶς συγγραφεὺς διὰ τὸν Η., ίδιως δὲ φιλοσοφῶν, γράφει ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς Στιγμῆς, χρησιμοποιεῖ λέξεις καὶ περιγραφικὸν τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ἐποχῆς του. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν πλήρως τὰς ἐννοίας τῶν αὐτῶν λέξεων, αἱ ὅποιαι χρησιμοποιοῦνται διὰ τῶν φιλοσόφων δὲλλων ἐποχῶν. Πᾶσα π. χ. κατὰ λέξιν μετάφρασις τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων ‘Ελλήνων συγγραφέων εἶναι καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν, διότι οἱ δροὶ κέκτηνται δὲλλην σημασίαν ἀπὸ αὐτήν, τὴν ὅποιαν δίδομεν εἰς αὐτούς ἡμεῖς σήμερον. Τὸ τραγικὸν δὲ εἶναι, δτι χρησιμοποιοῦντες τὴν αὐτὴν ὅρολογίαν εὑρισκόμεθα πολὺ πλησίον αὐτῶν καὶ νομίζομεν, δτι μόνον αἱ δύο χιλιετηρίδες παρεμβάλλονται μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτῶν, ἐνῷ κατ’ οὖσαν ἀποχωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ ἐκείνους ἡ ἀβύσσος τῆς διαφορετικῆς Στιγμῆς¹. ‘Ο φιλοσοφῶν ὄφείλει νὰ μεταβάλῃ τοὺς μεγάλους φιλοσόφους τῆς ἴστορίας εἰς γεγονός αὐτῆς τῆς Στιγμῆς διὰ νὰ ἐπηρεασθῇ ἀποτελεσματικῶς ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ ζήσῃ δὲ διοις τὴν ίδικὴν τῶν Στιγμῶν· τότε μόνον ἀποκαλύπτεται ἡ ἀληθὴς σκέψις αὐτῶν.

‘Ο Η. εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν φιλοσόφων, οἱ δποῖοι χάρις εἰς τὸν παράδοξον

1. «Η δύσκολία δημιουργεῖται οὐχὶ ἔνεκα τῆς παρεμβολῆς τῆς χρονολογικῆς ἀποστάσεως τῶν δύο χιλιετηρίδων. ‘Ο λόγκος εἶναι βαθύτερος καὶ φαρδύτερος. Εἶναι δὲ δύσκολον νὰ ὑπερπηδήσωμεν αὐτόν, διότι ἡμεῖς ίστάμεθα τόσον πλησίον αὐτοῦ, ὥστε διὰ τὴν ὑπερπηδησιν δὲν πέρνομεν ἀρκετὴν φόρον καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως τόσον δλίγον πηδῶμεν». («Holzwege» σ. 303).

τρόπον τῆς ἐκφράσεως τῶν ιδεῶν των, καὶ τὸν ὑποκρυπτόμενον εἰς πᾶσαν σελίδα τῶν ἔργων αὐτῶν ρεαλισμόν, ἐξασκοῦν ἀμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πνευμάτων τῆς ἐποχῆς μας. 'Η ἐπίδρασις αὕτη δύναται νὰ εἶναι ἀποτελεσματική ιδιαιτέρως εἰς τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων μεταξὺ Θεολογίας καὶ Φιλοσοφίας, τὰς ὅποιας δὲ Η.—ώς εἴδομεν—διαχωρίζει σαφῶς περιορίζων τὴν φιλοσοφίαν καὶ τιθέμενος αὐστηρῶς ἐνδοκοσμικὰ δρια εἰς τὴν Μεταφυσικήν. 'Ἐπὶ τοῦ πεδίου δμῶς καὶ τῆς Θεολογίας εἰδικώτερον, ὡς Οὐδὲ ἔδωμεν, δύναται νὰ ἐξασκήσῃ ἔντονον ἐπίδρασιν ιδιαιτέρως διὰ τῆς θεωρίας αὐτοῦ περὶ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ιστορικότητος.

'Η ἐπίδρασις τοῦ Η. ἐντὸς τῆς φιλοσοφίας εἶναι εὔνοητος. Πλὴν δμῶς εἶναι διάφορος παρ' ἐκάστῳ φιλοσόφῳ. Λί δυσκολίαι, τὰς ὅποιας παρουσιάζει ὡς συγγραφεύς, δημιουργοῦν ἐν δύσκολον πρόβλημα. 'Η ἀσυμφωνία τῶν κριτικῶν, μεταξὺ τῶν ὅποιων ἄλλος διαβλέπει ἀθετάν, ἄλλος Χριστιανικὴν ἐπίδρασιν, ἄλλος Μηδενισμόν, προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος, δτὶ δὲ Η. ἀποφεύγει νὰ λάβῃ θέσιν ὡς φιλόσοφος ἀπέναντι τοῦ προβλήματος τῆς πίστεως. Τοῦτο δίδει λαβήν, ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φιλοσόφων, οἵτινες δὲν ἀνέχονται τὸν σκληρὸν περιορισμὸν τῶν διαφερόντων τῆς φιλοσοφίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐκδοχὴν αὐτοῦ ὡς ἀθέου ὑπὸ τῶν θεολόγων ἔκεινων, οἵτινες δὲν ἔχουν βάνουν τοῦτον ὡς φιλόσοφον καὶ μόνον ὡς τοιοῦτον ἢ ὑπὸ ἀθέων φιλοσόφων καὶ συγγραφέων θεατρικῶν ἔργων, οἵτινες προσπαθοῦν νὰ στηρίξουν ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ Η. τὴν ἀθεταν αὐτῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο καταφαίνεται πλήρως εἰς τὸν ἀθεον ὑπαρξισμὸν τοῦ Γάλλου μαθητοῦ τοῦ Heid. J.-P. Sartre, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς φιλοσοφίας τοῦ ὅποιου μεταβαίνομεν εύθὺς κατωτέρω. 'Ο Sartre ἀντιγράφει κατ' ἐξυπηρετικὸν τῆς σκέψεώς του τρόπον τὰ περισσότερα σημεῖα τοῦ συστήματος τοῦ Η., ἥμεῖς δμῶς Οὐδὲ παραλείψωμεν ταῦτα χάριν συντομίας καὶ Οὐδὲ ἐπιληφθῶμεν μόνον ἔκεινων, ἀτινα θὰ βοηθήσουν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς δημιουργίας τοῦ νέου ούμανισμοῦ καθὼς καὶ τοῦ ἀθέου συστήματος αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπαρξιστικῆς φιλοσοφίας του.

3. JEAN-PAUL SARTRE¹

'Ο Γάλλος οὗτος φιλόσοφος εἶναι ἔκεινος, δστις κατέστησε τὴν φιλοσοφίαν τῆς ὑπάρξεως προσιτὴν εἰς εύρυτέρους κύκλους ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ.

1. 'Ο R. Harper, ὑπερτονίζων τὴν μεγάλην δύνασην πρὸς τὸν Η. καὶ παραβλέπων τὰς μεγάλας πρὸς αὐτὸν ἀντιθέσεις τοῦ Sartre γράφει, δτὶ τὸ κύριον ἔργον αὐτοῦ «L'Être et le Néant» δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὶ μία παρωδία τοῦ ἔργου τοῦ Heidegger «Sein und Zeit» («Existentialism». Harvard 1949, σ. 96).

2. 'Εγενήθη ἐν Παρισίοις τῷ 1905. 'Ορφανὸς πατρὸς εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν. Σπουδαὶ μαθητικαὶ ἐν La Rochelle, πανεπιστημιακαὶ ἐν Παρισίοις (φιλοσοφία). Καθηγητής εἰς

Τοῦτο δὲ μὴ νομισθῇ, ὅτι διφεύλεται εἰς τὸν εὔκολον καὶ ἐκλαϊκευμένον τρόπον ἔχθεσεώς τῆς σκέψεως αὐτοῦ — ἡ ὁποίᾳ ἀντιθέτως εἶναι δυσκολωτέρα παντὸς ἄλλου φιλοσόφου ὑπάρξεως — ἀλλ' εἰς τὸν τρόπον διαδόσεως αὐτῆς διὰ τῶν ἀποτελεσματικωτέρων σήμερον προπαγανδιστικῶν μεθόδων, ἥτοι τῶν μυθιστορημάτων, τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ κινηματογράφου. 'Ο Sartre, ἀριστος καὶ ἀρχὴν ψυχολόγος — ως ἐμφανίζεται διὰ τῶν δύο πρώτων ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἔργων¹ — διέγνωσε καὶ ἀντεπεκρίθη πρὸς τὴν ἀπογοήτευσιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔζη ἡ νεολαία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν ἔκκρηξιν τοῦ Β'. παγκοσμίου πολέμου διὰ τῆς βιώσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἡθικῆς κρίσεως καὶ τῆς κατατρώσεως τῶν ἴδαινικῶν, τῆς ἀποτυχίας τῶν πολιτικῶν συστημάτων, διποτές δώσουν ἀπάντησιν εἰς τὰ διάφορα κοινωνικὰ προβλήματα καθὼς καὶ τῆς ἀδυνατίας τῶν νόμων καὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου, διποτές συγκρατήσουν ἐπὶ διεθνοῦς πεδίου τὴν σταθερότητα τῶν μεταξύ τῶν ἔθνων σχέσεων. Τὸ κύριόν του ἔργον, τὸ παγκοσμίως πλέον γνωστὸν ὄγκωδες βιβλίον του «τὸ 'Ον καὶ τὸ Μηδέν» (*L'Être et le Néant*), ἐνεφανίσθη ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς γερμανικῆς κατοχῆς (1943) καὶ ἀποτελεῖ καὶ οὐσίαν βαθυστόχαστον ἔκφρασιν τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀπελπισίας, ἡ ὁποίᾳ κατεῖχε καὶ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τὴν ψυχὴν παντὸς Εὐρωπαίου. Τὸ σκηνικὸν τοῦ δυσκολωτάτου τούτου πρὸς ἀνάγνωσιν ἔργου, τὸ ὅποιον καὶ εἰδικευμένος περὶ τὴν φιλοσοφίαν μελετητῆς δυσκόλως δύναται νὰ εἴπῃ, διποτές κατενόησε πλήρως,² εἶναι τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεων, ἐντὸς τῶν ὅποιων ἔζησεν ἐπὶ ἐν ἕτοις ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ. 'Η ζωὴ ἐν αὐτῷ ἐμφανίζεται στερουμένη πάσης ἀνωτέρας ἀξίας. Τὰ πάντα προκαλοῦν ἔλεγγον, ἀηδίαν καὶ ναυτίαν (*nausée*), ἐνῷ ἡ ἀλύτρωτος ψυχὴ διψᾷ ἐντὸς τοῦ κόσμου, τὸν ὅποιον κατατρώγει ως οὐσία αὐτοῦ τὸ Μηδέν, μίαν δίνει σκοπιμότητος ἐλευθερίαν, ἡ ὁποίᾳ σημαίνει νέαν καταδίκην διὰ τὸν ἀνθρωπόν· οὗτος δρίζεται ως δάχρηστον πάθος, διότι ἀγωνίζεται νὰ πραγματοποιήσῃ ματαίαν καὶ μὴ ἐπιτυγχανομένην αὐτοθεοποίησιν. Σπανίως βιβλίον ἔξυμνησε τόσον ἀποκλειστικῶς τὴν τραγικὴν μόνον δύψιν τῆς ζωῆς

Λύκειον Janson de Saillys. Νεαρότατος ἤρχισε συγγράφων (*«Revue sans Titre»* 1932). "Ἐν ἑτοιμητής παρὸτε Heidegger εἰς Freiburg. Πρῶτον ἐπιστημονικὸν ἔργον: «L'Imagination» (1936). Σήμερον δρᾶ μόνον ως συγγραφεὺς μυθιστορημάτων. Διὰ περισσοτέρας πληροφορίας περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ ως συγγραφέως φιλοσοφικῶν καὶ θεατρικῶν ἔργων πρβλ. M. Beigbeder *«L'Homme Sartre»*, Paris 1947, σ. 13—21.

1. Πρβλ. «L'Imagination» (Paris 1936) καὶ «Esquisse d'une théorie des Emotions» (Paris 1938).

2. 'Ο P. Foulquier γράφει, διποτές «ἀρχοῦν τὰ δάκτυλα τῆς μᾶς χειρὸς πρὸς καταψήτησιν ἐκείνων, οἵτινες είχον τὴν ὑπομονὴν ν' ἀναγνώσουν γραμμήν πρὸς γραμμήν τὸ ἔργον *L'Être et le Néant*» καὶ πολὺ δλιγώτερα διὰ νὰ ὑπολογισθοῦν ἐκεῖνοι, οἵτινες δύνανται νὰ βεβαιώσουν ἐν πάσῃ ἐντιμότητι, διποτές ἐνόησαν καθ' δλοκληρίαν τοῦτο». (*«L'Existentialisme»*. Paris 1946, σ. 48).

καὶ ἡγνόησε τόσον ἀπολύτως πᾶσαν χάριν αὐτῆς¹. Γράφομεν ἐξέμνησεν, διότι ὁ Sartre νομίζει, δτι αὐτὴ ἡ τραγικὴ ζψις τῆς ζωῆς εἶναι ἡ δρθή ἀνθρωπίνη πραγματικότης καὶ μόνον ἐν αὐτῇ βιοῦμεν αὐθεντικὴν ὑπαρξίην². 'Ο Nietzsche ἔκρημνιζε κάποτε πᾶν ἴδανικὸν καὶ πᾶσαν ἐννοιαν ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ ἡγωνίσθη νὰ δημιουργήσῃ νέαν δυναμικὴν σκοπιμότητα δι' αὐτὴν. 'Ο Sartre δμως σήμερον κρημνίζει διὰ νὰ μὴ δημιουργήσῃ τίποτε πλέον, εἰμὴ τὸν κενὸν πάσης ἀξίας χῶρον, ἐντὸς τοῦ ὅποιου ὁ ἀνθρωπὸς καλεῖται ως καταδικασμένος νὰ ζήσῃ μακρὰν πάσης κακῆς πίστεως τὴν στυγνήν πραγματικότητα. 'Ο Nietzsche εἶπεν «ὅ Θεὸς εἶναι νεκρός», ἀλλὰ τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ χαρακτηρίζει κυρίως ἐν πάθος: ὁ μάταιος πόθος νὰ ἀνεύρῃ καὶ νὰ ἀναστήσῃ Λύτον· ὁ Sartre δμως προσπαθεῖ — διότι θὰ ἴδωμεν, δτι δὲν κατορθώνει τοῦτο — νὰ ἀδιαφορῇ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ χαίρῃ ἐπὶ τῷ Θανάτῳ Λύτοι, προσκαλῶν πάντας, δπως ἐπωφεληθοῦν τῆς ἀπουσίας ταύτης καὶ καταλάβουν τὴν ματαίαν καὶ φαντασιώδη θέσιν τοῦ Δημιουργοῦ. 'Ιδού τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Sartre: δ νέος ἡρωϊκὸς ἐντὸς τῆς τραγικῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως οὐμανισμός, δ, τι δηλαδὴ ήθελε ν' ἀκούσῃ μία ἀπηλπισμένη μετὰ τὸν πόλεμον νεολαία, ἀδύνατος μὲν νὰ δημιουργήσῃ δνειρα καὶ σχέδια διὰ τὸ μέλλον, φλεγομένη δμως ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ θεμελιώσῃ τὴν προσωπικὴν αὐτάρκειαν καὶ τὸ αἰσθημα τῆς ἀξιοπρεπείας ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου πρὸς πᾶν παραδεδομένον βάσεως. Εἰς τοιαύτην ψυχολογικὴν κατάστασιν εὔρισκομένη οὐδόλως ἀκατανόητον, πῶς ἐδέχθη τὴν ὑπὸ τοῦ Sartre ἀποθέωσιν τοῦ ἀλόγου, τοῦ παραδίξου καὶ τοῦ τραγικοῦ ως τὴν ἀληθῆ ἔκφρασιν τῆς οὐσίας μιᾶς ἀδίκου καὶ ἐν ἀγωνίᾳ μεταπολεμικῆς ζωῆς. Τὸ κήρυγμα τοῦ Sartre εἶναι κάθε δλλο παρὸ «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἑρήμῳ». 'Αντιθέτως, εἶναι ζωντανὴ ἔκφρασις διὰ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως τῆς συμπαθείας πρὸς πάντα Εύρωπαῖον, δ ὁποῖος ἐθρήνησεν ἐν τῷ τελευταῖῳ πολέμῳ τὴν ἡθικὴν κατάπτωσιν ως τὸ προοίμιον τοῦ Θανάτου τοῦ εύρωπαῖκοῦ πολιτισμοῦ· εἶναι δ ἐντὸς τοῦ πόνου λογικὴ ἐπεξήγησις αὐτοῦ καὶ συγχρόνως προτροπὴ πρὸς τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἀναζήτησιν νέας ἐλπίδος διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀποδοχῆς καὶ ἐνσυνειδήτου βιώσεως τῆς ἀπελπισίας.

'Η εἰκὼν τῆς τραγικῆς ταύτης καταστάσεως ἐμφανίζεται κατ' ἀποκρουστικόν, ἀλλὰ ρεαλιστικὸν καὶ ἀριστουργηματικὸν τρόπον ἐντὸς τῶν μυθιστορημάτων τοῦ συγγραφέως, ἐντὸς τῶν δποίων παρελαύνει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγνώστου τὸ ἀνέκφραστον δρᾶμα τῆς ζωῆς, ἐνῷ τὰ βαθύτερα αἴτια

1. 'Ο G. Truc γράφει χαρακτηριστικῶς: «'Εξέρχομαι τοῦ Racine, δπως οὐδὲν ἔξηρχόμην ἐκ μιᾶς ώραίας τοποθεσίας. 'Εξέρχομαι τοῦ Sartre, δπως οὐδὲν ἔξηρχόμην ἐκ λεπροκομείου». («De J.-P. Sartre à L. Lavolle», Paris 1948, σ. 112).

2. "Αλλωστε, ως παρατηρεῖ δ N. Berdiajeff, «τὸ ἀνόητον τοῦ κόσμου δὲν σημαίνει, δτι δ κόσμος στερεῖται πάσης ἐννοίας». («Dialectique existentielle du Divin et de l'Humain» σ. 121).

τῆς κρίσεως ἀναλύονται κατὰ πρωτότυπον τρόπον ἐντὸς τῶν φιλοσοφικῶν του ἔργων¹.

α. ‘Η κυριαρχία τοῦ Μηδενός. ’Ο Sartre παρουσιάζει τὴν διντολογίαν του—ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ σύγχρονοι ὑπαρξίσται—ώς τὸ ἀποτέλεσμα φαινομενολογικῆς ἀφαιρέσεως· δὲν ἐνέργει δμως ταύτην μέσω τῆς τάσεως τῆς συνειδήσεως πρὸς τὰ δύντα ως φαινόμενα (Intentionalität), ἐκλαμβάνων τὴν συνείδησιν ως τὸ ἀσφαλές πεδίον ἐνοράσεως τῶν πραγμάτων πρὸς ἀποκάλυψιν ἐν αὐτῷ τῆς οὐσίας τῶν ἀντικειμένων — ως δ Husserl — οὕτε ως ἀνάλυσιν τῶν ὑπαρξιστικῶν βιωμάτων πρὸς σύλληψιν τῆς καθολικῆς ἐννοίας τοῦ “Οντος — ως δ Heidegger. ’Ο Sartre νομίζει, ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ ‘Ἐγὼ παραμένει ἀνεπηρέαστον, ἐνῷ τοῦτο κυρίως καὶ κατ’ ἀρχὴν ἔχει ἀνάγκην πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ὑποκειμενισμοῦ ριζικῆς ἀφαιρέσεως· διότι τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι ἀπλῆ ἐμφάνισις ἐν τῇ συνειδήσει, ἀλλὰ βασικὴ σχέσις μεταξὺ αὐτῶν. ’Ορθῶς κατ’ αὐτὸν δ Husserl ἔδιδαξεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο τι διποιεῖ τῶν ἐμφανίσεων τοῦ ὄντος, ἀλλὰ τὸ «τίποτα» τοῦτο πρέπει ν’ ἀναζητηθῇ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ συνειδήσει. ”Αρα, ἡ τοποθέτησις διὰ τῆς φαινομενολογικῆς ἀφαιρέσεως τοῦ κόσμου ἐντὸς παρενθέσεως συνεπάγεται μίαν βασικωτέραν ἀφαιρέσιν, τὴν τῆς συνειδήσεως, ἡ δποία διὰ ταύτης ἀπογυμνοῦται πάσης σχέσεως, δρα καὶ κενοῦται παντὸς περιεχομένου.

Διὰ λεπτοτάτων ψυχολογικῶν παρατηρήσεων δ Sartre δημιουργεῖ φαινομενολογικὴν ψυχολογίαν — ἀντιθέτως πρὸς τὸν Husserl, δ ὅποῖος ἤθελε νὰ διατηρήσῃ τὴν φαινομενολογίαν μάκραν τῶν ψυχολογικῶν ἐπιδράσεων — καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἐν νῷ σύλληψις εἰκόνος δὲν εἶναι φαντασία, ἀλλ’ ἔκφρασις σχέσεως², ἡ δποία ἐξαφανίζομένη «κενώνει» τὴν συνείδησιν. ’Η σύλληψις εἰκόνος μηδενίζει τὸ πραγματικῶς διὰ τῶν αἰσθήσεων συλλαμβανόμενον, ἀλλὰ συγχρόνως, ἵνα ἐπιτύχῃ τις πραγματικὴν σύλληψιν, πρέπει νὰ μηδενίσῃ προηγουμένως πᾶσαν εἰκονικὴν καὶ φανταστικὴν τοιαύτην. Οὕτως ἡ συνείδησις δὲν εἶναι νοητική, δὲν εἶναι γνῶσις, ἀλλὰ κατ’ ἀρχὴν ἔκτασις τοῦ μέσω τῶν «φαινομένων ὑπάρχειν» (τοῦ διαφαινομενικοῦ εἶναι — être transphénoménal) (E. N. σ. 17)³. ’Επομένως τὸ cogito τοῦ Descartes ἡ ἡ Intentionalität τῆς συνειδήσεως τοῦ Husserl δὲν εἶναι αἱ ἀρχαὶ πάσης ἀφαιρέσεως, διότι αὐτὸ τοῦτο τὸ cogito, ως ἐνέργεια τῆς σκέψεως, μαρτυρεῖ περὶ βαθυτέρας πραγματικότητος, ἡ δποία προηγεῖται αὐτοῦ: εἶναι τὸ cogito irré-

1. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σύντομος αὕτη ἔκθεσις θὰ βασισθῇ ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν κυρίως ἔργων, ἀλλὰ θὰ σημειοῦνται ἐκάστοτε καὶ διντιπροσωπευτικαὶ φράσεις ἐκ τῶν ἡμιστορημάτων τοῦ συγγραφέως.

2. «L’Imaginaire» σ. 17.

3. Διὰ τῶν ἀρχικῶν E. N. ἀναφερόμεθα εἰς τὸ κύριον ἔργον τοῦ Sartre: «L’Être et le Néant».

fléchie (τὸ μὴ σκεπτικόν). Έχει ή ἀφαίρεσις συναντᾶται μόνον ὡς συνείδησις ἔαυτῆς καὶ οὕτως ἀποκαλύπτεται ὡς γυμνή πάσης σχέσεως καὶ μεταβάλλεται εἰς «καθ' ἔαυτήν», en-soi. (E.N. σ. 20). Τὸ προσκεπτικὸν cogito εἶναι τὸ αὐθορμήτως ἀφ' ἔαυτοῦ καὶ ἀπλῶς ὑπάρχειν, εἶναι ή πρωταρχική δψις τοῦ εἶναι πρὸ πάσης ἐπιγιγνομένης αὐτοῦ ἐννοίας καὶ οὐσίας. Τοῦτο ἀκριβῶς σημαίνει, δτι «ἡ ὑπαρξία προηγεῖται πάσης οὐσίας.»

Η δύντολογική αὐτή οἰνάλυσις δύεται ἀναποφεύκτως πρὸς ἓνα ριζικὸν δυαλισμόν. Πράγματι δὲ Sartre διακηρύσσει, δτι τὸ δν παρουσιάζεται ὑπὸ δύο δψις: ή μία, τὸ En-soi, εἶναι ἀπροσδιόριστος, ἀνευ εἰδικοῦ τρόπου ὑπάρξεως, πληροῦσα τὰ πάντα ἀνευ εἰδικῆς παρουσίας. Τοῦτο εἶναι τὸ «διὰ—φαινομενικόν», τὸ εἶναι τῶν διαφόρων ἀντικειμένων, τὸ δποῖον ἀναπταύεται καθ' ἔαυτὸ καὶ περὶ τοῦ δποίου δύναται νὰ λεχθῇ μόνον, δτι εἶναι, δτι ὑπάρχει. Εἶναι ή οὐσία τῆς συνειδήσεως ἐν τῇ κενώσει αὐτῆς. "Ἄρα εἶναι τὸ ἀδημιούργητον τὸ αὐθύπαρχον. Δὲν παράγεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' «εἶναι» ἀπλῶς. Η ἄλλη δψις τοῦ δντος εἶναι τὸ Pour-soi (δι' ἔαυτό), ήτοι ή συγκεκριμένη ἀνθρωπίνη ὑπαρξίας, ή κίνησις τοῦ δντος ἐν τῇ συγκεκριμένῃ μορφῇ τοῦ ὑποκειμένου, τὸ δποῖον θέτει τὴν ἐρώτησιν περὶ τῆς οὐσίας τοῦ δντος. "Άρα αὐτὸ εἶναι ή ἀρνησις τοῦ En-soi, τοῦ καθολικοῦ καὶ αὐθεντικῶς ἐν πλήρει καθ' ἔαυτὸ αὐταρκείᾳ ὑπάρχειν. Εἶναι ἀρνησις καὶ εἰσάγει τὴν ἔννοιαν τοῦ Μηδενός, διότι ή οὐσία τοῦ Pour-soi εἶναι ή ἰκανότης τῆς ὑποβολῆς τῆς ἐρωτήσεως περὶ τοῦ δντος, εἰς τὴν δπολαν ή ἀπάντησις πάντοτε ἀντιστοιχεῖ: «τὸ δν εἰναι καὶ ἐκτὸς τούτου δὲν ὑπάρχει τίποτα.» (E. N. 40)¹. Μέσω λοιπὸν τοῦ ἀνθρωπίνου Pour-soi ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον τὸ Μηδέν, διότι τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴν τοῦ εἰδικοῦ, τοῦ συγκεκριμένου δντος ὡς ἀρνησις αὐτοῦ ἐν τῇ αὐθεντικῇ ὑπάρξει ή καλύτερον τῇ αὐθυπαρξίᾳ τοῦ En-soi².

Η συνείδησις κατὰ ταῦτα εἶναι καὶ διὰ τὸν Sartre, δπως καὶ διὰ τὸν Heidegger, τὸ δν, περὶ τοῦ δποίου ὑπάρχει ἐντὸς ἔαυτοῦ ἐρώτησις περὶ τοῦ εἶναι αὐτοῦ, ἀλλ' δὲ Sartre συμπληροῦ τὸν δρισμὸν τοῦτον διὰ τῆς φράσεως «ἐφ' δσον τὸ δν τοῦτο περιλαμβάνει ἐν ἔτερον δν». (E. N. 29).

1. Ο M. Reding ἐπεξηγεῖ ὀραιότατα πῶς ἐμφανίζεται τὸ Μηδέν μέσω τοῦ ἀνθρωπίνου δι' ἔαυτὸν (pour—soi). «Πῶς; Η ἐρώτησις αὕτη προσποθέτει, δτι ἐγώ, περὶ αὐτοῦ, περὶ τοῦ δποίου ἐρωτῶ, οὐδὲν γνωρίζω. 'Ἐν τῷ οὐδὲν γιγνώσκειν τοῦτο ἀποκαλύπτεται κατὰ τὸν Sartre τὸ πρῶτον εἶδος τοῦ Μηδενός: τὸ Μηδέν ἐν τῷ μὴ γιγνώσκειν. 'Ἐὰν ἐν συνεχείᾳ η ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν εἶναι ἀρνητική, τότε ἐμφανίζεται τὸ ἀντικειμενικὸν Μηδέν ἐν τῷ «ἄχι» ή «μή» τῆς ἐκφραζομένης γνώμης. 'Ἐνταῦθα ἐμφανίζεται καὶ η δυνατότης ἐνδικτού Μηδενός: δταν η ἀπάντησις εἶναι καταφατική· διότι, τότε, η ἀληθής γνώμη ὡς τοιαύτη φέρει εἰς φῶς τὸ Μηδέν τῆς δυνατότητος τοῦ σφάλλειν καὶ φέσφαλμένη τοιαύτη τὸ Μηδέν ὡς τὴν 'Ἀλήθειαν'. (M. Reding: «Die Existenzphilosophie in kritisch-systematischer Sicht», Düsseldorf 1948, σ. 59).

2. «Ο ἀνθρωπός εἶναι ἐκεῖνος, μέσω τοῦ δποίου ἔρχεται τὸ Μηδέν εἰς τὸν κόσμον» (E. N. σ. 60).

Ενταῦθα ἀποκαλύπτεται ἡ συνείδησις ως σχέσις ἀνευ συλλογισμοῦ εἰς τὸ προ-σκεπτικὸν στάδιον (*Irréfléchie*) καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ σύλληψις ἀντιθετικῆς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν (*Pour-soi*) ὑπάρξεως, μὴ ἔχούσης ἀνάγκην ἐρωτήσεως, ἀρά, αὐτάρκους καὶ ἀνεξερευνήτου (*En-soi*). Οὕτως ἡ ἐρώτησις ὅδηγεῖ εἰς σιωπὴλὴν ἀπάντησιν τοῦ Μηδενός, τὸ διποῖον ἐμφανίζεται ἐν τῇ συνείδησει ως ἡ ὑποχρυπτομένη οὐσία παντὸς ὄντος. Ὁ ἀνθρωπός διὰ τῆς κινήσεως «δι’ ἑαυτὸν» (*Pour-soi*) μηδενίζει τὸ ὄν, μηδενιζόμενος ὁ ἕδιος, περιπτίτων ἐν τῇ ἀγωνίᾳ, ἡ ὅποια προκαλεῖται ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ὄντος ως στερουμένου πάσης βάσεως καὶ κατὰ ταῦτα ἀ—νοήτου. Ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις ἐν τῇ ἀφαιρέσει αὐτῆς ἀπὸ πάσης σχέσεως καταργεῖ ἑαυτὴν περιπτίτουσα εἰς τὸν λήθαργον ἐν τῇ αἰσθήσει τῆς καθ’ ἑαυτὴν ὑπάρξεως, δηλαδὴ τοῦ πλανωμένου ὑπὲρ πᾶσαν εἰδικὴν ὑπαρξίαν Μηδενός, ως ὑπάρξεως ἀπολύτου, ἐπὶ τῆς ὅποιας ως εἰς ἀπύθμενον ὠκεανὸν κολυμβᾷ ἀπεγνωσμένως πᾶσα ὑπαρξίας μέχρι τῆς ἐξαντλήσεως καὶ ἐξαφανίσεως αὐτῆς (*Le néant hante l'être. E.N. 46-47*).

Οἱ ἥρωες τοῦ μυθιστορήματος «*La Nausée*» (ἡ Ναυτία) ἐν τῇ αἰσθήσει ταύτη τῆς καθολικῆς ὑπάρξεως τοῦ Μηδενός, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν πάσης σχέσεως τῆς συνείδησεως αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀντικειμένων τοῦ δημοσίου κήπου, ἐντὸς τοῦ ὅποιου εὑρίσκετο, δοκιμάζει ἀφόρητον ἀγδίαν καὶ ἵλιγγον. Εἶναι τὸ αἴσθημα τοῦ ὑπαρξιστοῦ, δ ὅποιος ἀνακαλύπτει οὕτω τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπολύτου καὶ καθ’ ἑαυτὴν ἀναπαυομένης ὑπάρξεως ἐκτὸς ἑαυτοῦ ως τὸ τρομακτικὸν καὶ τὸ πάντα ἐξαφανίζον καὶ καταβροχθίζον «Τίποτα»¹.

Ἄρα ἡ ἀλογος, ἡ ἀπόλυτος καὶ καθ’ ἑαυτὴν ἀναπαυομένη ὑπαρξίας προγεῖται τῆς οὐσίας. Τοῦτο εἶναι τραγικὸν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὑπαρξίαν, διότι ἀποδεικνύεται, ὅτι αὕτη βασίζεται ἐπὶ ἀρχῆς προύπαρχούσης αὐτῆς, ἀνοήτου καὶ ἀσυλλήπτου διὰ τὸν ἀνθρωπὸν, δ ὅποιος, συλλαμβάνων ταύτην ως τὸ Μηδέν τῆς ὑπάρξεως, ἀντιλαμβάνεται, δτὶ πᾶσα ἐνέργεια αὐτοῦ δι’ ἑαυτὸν (*Pour-soi*) βασίζεται ἐπὶ τοῦ Μηδενὸς καὶ εἶναι

1. Ἡ κατωτέρω περικοπὴ τοῦ μυθιστορήματος «*La Nausée*» δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ως παράδειγμα τῆς φαινομενολογικῆς ἀφαιρέσεως τοῦ Sartre: «Ο Roquentin καθήμενος ἐπὶ τοῦ πάγκου τοῦ πάρκου παρατηρεῖ τὴν ρίζαν τῆς καστανιᾶς, ἡ ὅποια φθάνει μέχρι κάτωθεν τοῦ καθίσματος αὐτοῦ. Αἰσθάνεται ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἔννοιας τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐνα φωτισμόν. Αὐτὸ μοῦ ἔκοψε τὴν ἀναπνοήν, Ποτὲ δὲν εἶχον αἰσθανθῆ τὸ ἐσήμαινεν ἡ λέξις 'ὑπάρχειν'. 'Ημην ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι...' Έλεγον: ἡ θάλασσα εἶναι πράσινη...αὐτὸ τὸ σημεῖον ἔχει ἐπάνω εἶναι μία μυιγοῦλα...ἄλλα δὲν ἔσθανθμην, δτὶ αὐτὸ ὑπάρχει... Συνήθως ἡ ὑπαρξίας κρύπτεται. Εἶναι ἐδῶ, περιβάλλει ἡμᾶς, εἰσέρχεται ἐντός μας, εἶναι ἡμεῖς, δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ δύο λέξεις χωρὶς νὰ διμιλήσῃ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τούτοις οὐδεὶς ἐγγίζει αὐτήν. 'Ἐπιστευον, δτὶ ἐσκεπτόμην περὶ αὐτῆς, τώρα πρέπει νὰ πιστεύσω, δτὶ δὲν ἐσκεπτόμην τίποτα, εἶχον 'ἀδειο τὸ κεφάλι'. 'Οταν φθάνη τις νὰ λάβῃ σοβαρῶς τοῦτο δψιν, τότε τοῦτο σᾶς στροβιλίζει τὴν καρδιὰ καὶ τὸ πᾶν τίθεται ἐν πλῶ... Ιδούς ἡ ναυτία». («*La Nausée*» σ. 162—167).

διὰ τοῦτο καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν. Τὸ Μηδὲν κατὰ ταῦτα τοῦ Sartre εἶναι διάφορον αὐτοῦ τοῦ Heidegger· διότι δὲν παρουσιάζεται ὡς τὸ σκοτεινὸν βάθος (fondo) τῆς τραγικῆς εἰκόνος τῆς ζωῆς, ἀλλ' ὡς βασικὴ δυτολογικὴ κατηγορία. Εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ὑπαρξία, ἡ πηγή, ἐξ ἣς ἀπορρέει πᾶν ὑπαρκτὸν καὶ πᾶσα οὖσα αὐτοῦ. Ὁ μελετῶν τὸν Heidegger ἔχει τὴν ἐντύπωσιν δτι τὸ Da-sein τοῦ ἀνθρώπου «αἰωρεῖται» ἐντὸς τῆς Μηδενός, ἀλλ' ἐν τῷ χρόνῳ προσηρμοσμένον, ἐνῷ παρὰ Sartre φαίνεται τὸ ἀντίστοιχον Pour-soi νὰ κολυμβᾷ, ἡ καλύτερον νὰ πνίγεται ἐντὸς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λίαν συγεπεῖς ἀμφότεροι οἱ φιλόσοφοι δνομάζουν, ὃ μὲν πρῶτος τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον «Ον καὶ Χρόνος», ἐνῷ δ δεύτερος «τὸ Ον καὶ τὸ Μηδέν». Ὁ σύνδεσμος «καὶ» κέκτηται εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις πλήρη τὴν συμπλεκτικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν¹.

Ἐρωτᾶται ὅμως: Πῶς τὸ Pour-soi (ἀνθρωπίνη συνείδησις), ἐφ' ὃσον φέρει τὸ Μηδὲν διὰ τῆς φαινομενολογικῆς ἀραιρέσεως, κατ' ἀντίθετον φορὰν συλλαμβάνει τὸ ὑπαρκτὸν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ Μηδέν; Ἰνῳ ἡ ἀραιρεσίς, δπως ἐμφανίζεται ἴδιαιτέρως εἰς τὴν «Ναυαρά», ἀποκαλύπτει τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς ἀντικειμενικότητος, ἡ ἀντίθετος τώρα κίνησις ἀποτελεῖ ἀποθέωσιν τοῦ ὑποκειμένου ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ τῆς συνείδησεως, τῆς δημιουργούσης ἐκ τοῦ Μηδενός τὸ πᾶν, ἀλλὰ δυστυχῶς διὰ κινήσεως κατ' ἀνάγκην δπισθιδρομικῆς πρὸς τὴν καταγωγὴν αὐτῆς, ἥτοι πάλιν πρὸς τὸ Μηδέν. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκτεταμένης καὶ δυσκόλου θεωρίας τοῦ φιλοσόφου εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, θὰ φέρωμεν δύο παραδείγματα διδόμενα ὑπ' αὐτοῦ, τὰ δποῖα ἐπεξηγοῦν ἐπαρκῶς τὴν σκέψιν του.

Πρῶτον, ἡ ἀπουσία τοῦ φίλου μου Ηέτρου ἀπὸ τὸ καφενεῖον, ὃπου συναντώμεθα τὴν ὀρισμένην δραν καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Δὲν εἶναι ἐδῶ σήμερον· καὶ διὰ τὴν συνείδησίν μου τώρα εἶναι κυρίως ἐδῶ, διότι ἡ ἀπουσία αὐτοῦ κινεῖ ν' ἀναδημιουργήσῃ τὸ περιβάλλον τοῦ καφενείου μὲ τὴν πιθανήν παρουσίαν αὐτοῦ, δπιος κατὰ τὰς προηγουμένας συναντήσεις μας. Ἐδῶ εἶναι ἡ θέσις, δπου ἐκάθητο, τὸ garçonn, τὸ δποῖον ἐσέρβιψε αὐτὸν κλπ. Τὰ πάντα ἀναδημιουργοῦνται μὲ τὴν προϋπόθεσιν τῆς παρουσίας αὐτοῦ, ἡ δποία δημιουργεῖται μόνον ἐν τῇ ἴδιᾳ μου συνείδησει βάσει τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ, διὰ τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τῆς ὑποθετικῆς σκέψεως: «ἐάν ἦτο ἐδῶ...»². Δεύτερον, ἡ περίπτωσις τῆς αὐτοκτονίας, ἡ δποία μηδενίζει τὴν ζωὴν διὰ νὰ δξιολογήσῃ αὐτὴν. Η αὐτοκτονία εἶναι ἡ τελικὴ δυνατότης τῆς ζωῆς, διότι δ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου μηδενισμός αὐτῆς ἀποδειχνύει, δτι εἰς τὴν καρδίαν τῆς ὑπάρξεως ἐμφωλεύει ἡ καθ' ἐκατὴν, ἡ ἀποχωριζομένη ὑπαρξία τοῦ «Τίποτα», πρὸς τὴν δποίαν δύναται νὰ ἐπανέλθῃ ὁ αὐτοκτονῶν, δ δποῖος ἐρωτῷ σοβαρῶς περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Η ἐρώτησις αὕτη ἀνοίγει τὸν δρόμον πρὸς τὸ Μηδέν,

1. 'Ο F. Heinemann παρατηρεῖ, δτι «ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Heidegger δ Sartre μεταβέτει τὸ Μηδὲν ἐκ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου εἰς τὸν ὑποκειμενικὸν τοιούτον» («Existentialism and the modern Predicament», London 1959, σ. 122).

2. «Ἡ ἀπουσία εἶναι μία μορφὴ τοῦ ἐδῶ ὑπάρχειν. Εἶναι δπῶν σημαίνει εἶναι διλοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου μου» (Ε. N. σ. 44-45 καὶ σ. 408).

μηδενίζει τὴν ζωήν, ἐπαναφέρουσα αὐτὴν εἰς τὴν καθ' ἔαυτὴν κατάστασιν· ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἡ ζῶσα ὑπαρξίας τοῦ μὴ αὐτοκτονοῦντος διαβλέπει ἐν τῷ μηδενισμῷ τῆς ὑπάρξεως τοῦ αὐτοκτονοῦντος τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἀνυπαρξίας (τοῦ Μηδενὸς) ως τελικῆς δυνατότητος αὐτῆς. "Οπως καὶ εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν ἡ ἀπουσία, οὕτω καὶ τώρα κατ' ἀνώτερον τρόπον ἡ ἔκουσία πτῶσις εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν εἶναι ἡ αὐθεντικωτέρα μαρτυρία τῆς ὑπάρξεως. 'Ἐν ἀλλοις λόγοις συνείδησις, ήτις φέρει τὸ Μηδὲν ἔρωτῶσα περὶ ἔαυτῆς, συλλαμβάνει ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Μηδενός τὴν ἴδιαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ Μηδὲν ἀνόητον ὑπαρξίαν.

'Ιδού τὸ δρᾶμα τῆς ζωῆς: ἡ ἀνθρωπίνη ὑπαρξίας τοποθετημένη ἐντὸς τοῦ δυαλισμοῦ τοῦ δόντος «καθ' ἔαυτήν»—«δι' ἔαυτήν» (En-soi—Pour-soi) προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ συνδυασμὸν τῶν ἀντιθέτων καὶ ἀντιφατικῶν τούτων καταστάσεων. 'Ο συνδυασμὸς δμῶς οὗτος εἶναι ἀνεπίτευκτος ἐν τῇ ὑπάρξει· διότι ἡ ζῶσα κατὰ τὸν ἓνα τὴν δὲλλον τρόπον ὑπαρξίας εἶναι «δι' ἔαυτήν», γιγνομένη δὲ «καθ' ἔαυτήν» ἀρνεῖται ἔαυτήν. 'Ο συνδυασμός, λοιπόν, τῶν δύο δψεων τοῦ δόντος σημαίνει ἐπαναφορὰν εἰς τὸν Μηδενισμὸν καὶ τὴν ἀνυπαρξίαν.

β. 'Η ζωὴ εἶναι μία ἀποτυχία. Εἶναι φανερόν, δτὶ τοιαῦται ἀρχαὶ δοδηγοῦν εἰς πλήρη ἀρνησιν τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς. 'Εφ' ὅσον τὸ Pour-soi ἐν τῇ προσπαθείᾳ ἐπιτυχίας ὑπάρξεως καθ' ἔαυτὴν μηδενίζεται, ἔπειται, δτὶ δλόκληρος ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐμφανίζεται ως «ἐν ἄχρηστον πάθος» (E.N.708), 'Ο βίος τοῦ ἀνθρώπου πηγάζει ἐκ τοῦ Μηδενός καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸ Μηδέν, δμοιάζων πρὸς τὸ ὅδωρ ἐνὸς πίδακος, τὸ δποῖον ὅψοῦται δι' δλίγον διὰ γὰ πέση καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ἥσυχου λίμνης, ἐκ τῆς δποίας καὶ προῆλθεν. Τὸ ἔργον τοῦ Sartre «τὸ "Ον καὶ τὸ Μηδέν» εἶναι μία ἔκθεσις δλων τῶν μορφῶν τῆς ἀποτυχίας ταύτης τοῦ Pour-soi ἐντὸς τῶν συγκεκριμένων καταστάσεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

'Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δλίγων ἀνωτέρω ἐκτεθέντων εἶναι εὔχολον νὰ ἐννοήσωμεν τοὺς λόγους τῆς καθολικῆς ταύτης ἀποτυχίας. 'Η ζωὴ εἶναι μία αὐταπάτη, μὴ ἐπαληθεύουσα τὰς στηριζομένας ἐπ' αὐτὴν ἐλπίδας περὶ δημιουργίας ὠλοκληρωμένης ἐν αὐτῇ ὑπάρξεως. 'Η συνείδησις εἶναι δυστυχής, διότι παρουσιάζεται δῆθεν ως μία δλότης ὑπάρξεως, τὴν δποίαν δμῶς ἡ ἴδια δὲν δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ, ἀνίκανος νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ En-soi (καθ' ἔαυτήν) χωρὶς νὰ ἔξαφανισθῇ ως Pour-soi (δι' ἔαυτήν). Εἶναι, λοιπόν, ἐκ φύσεως συνείδησις δυστυχής, ὃνευ δυνατότητος ὑπερπηδήσεως τῆς ἐν δυστυχίᾳ καταστάσεως αὐτῆς (E.N 134). 'Η δυστυχία τῆς συνείδησεως εἶναι ἀναπόφευκτος, διότι ἡ συνείδησις, ως εἰδομεν ἀνωτέρω, συλλαμβάνεται ως καθ' ἔαυτήν ὑπαρξίας ἐν τῷ ὃνευ σκέψεως σταδίῳ (conscience irréfléchie) διὰ τῆς ἀπογυμνώσεως αὐτῆς ἀπὸ πάσης σχέσεως, ἐν συνεχείᾳ δὲ προεκτείνεται μόνη καὶ ὃνευ αἰτίας, διὰ νὰ γίνη δ,τι κατ' οὐσίαν δὲν εἶναι ἐν τῇ ἀρχικῇ

αὐτῆς καταστάσει καὶ οὕτω νὰ ἀποκαλύφθῃ ὡς διχασμένη καὶ ἔσωτὴν ὑπαρξίας. Πᾶσα κατ' ἀρχὴν πρᾶξις τοῦ ἀνθρώπου γίνεται κατ' ἀνάγκην, ἀναπηδῶσα αὐθορμήτως καὶ ἀφ' ἔσωτῆς ἐκ τοῦ Μηδενός, διότι «ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ πράξει εἶναι συνείδησις ἀνευ σκέψεως» (irréfléchie) (E.N. σ. 74). Διαπιστοῦμεν ἐν τῇ ζωῇ ἀπλῶς τὸ γεγονός τῆς τυφλῆς ταύτης κινήσεως τῆς ἐλευθερίας, ἣ ὅποια εἶναι ἡ πηγὴ τῆς αὐταπάτης τῆς δυστυχίας καὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ ἀντιδράσωμεν.

I. **Ἡ ἐλευθερία εἴναι καταδίκη:** Τοιουτοτρόπως δὲν δύναται τις νὰ μὴ εἶναι ἐλεύθερος. Πρὸ πάσης οὐσίας καὶ ἐννοίας προηγεῖται τὸ γεγονός τῆς αἰσθήσεως τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ αὐτομάτῳ προβολῇ αὐτῆς ἐκ τοῦ Μηδενός. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ προηγεῖται πάσης ἀλλης οὐσίας καὶ παρουσιάζεται ὡς ὁ μόνος δημιουργὸς αὐτῆς, ἐπειδὴ εἶναι ψυχὴ τῆς κινήσεως τοῦ Pour-soi ὡς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. 'Εφ' δον «ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν αἰωρεῖται ἐντὸς τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ» (E.N. σ. 61), διότι ἐλευθερία δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς τούτου ἡ ἐκείνου, ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ ἀναγκαστικὴ ἐκλογὴ, εἰς τὴν δόποιαν κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην προβαίνει ἡ ὑπάρξις τοῦ ἀνθρώπου κινουμένη ἐκ τῆς καταστάσεως Επ-σοι εἰς τὴν Pour-soi. Οὕτω δὲν ὑπάρχει ἀνθρωπός, ὁ δόποιος νὰ μὴ εἶναι ἐλεύθερος. Πάντες ἔχουν ἐκλέξει ὑπάρχοντες τὴν κατάστασιν, ἔστω καὶ τῆς δουλείας, εἰς τὴν δόποιαν ὑπάρχουν. 'Ἡ ἐλευθερία ὡς ἐκλογὴ εἶναι δημιουργικὴ δύναμις τῆς ὑπάρξεως, «ἡ ἐλευθερία εἶναι ἐλευθερία τοῦ ἐκλέγειν, ἀλλ' ὅχι ἐλευθερία τοῦ μὴ ἐκλέγειν. Μή ἐκλέγειν εἶναι ἀκριβῶς ἐκλέγειν τὸ μὴ ἐκλέγειν. Τοῦτο σημαίνει, διότι ἡ ἐκλογὴ εἶναι ἡ βάσις τοῦ ἐκλεγέντος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῦ ἐκλέγειν· ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀνόητον τῆς ἐλευθερίας» (E.N. 561). Τὸ ἀνόητον δηλαδὴ συνίσταται εἰς τὸ διότι ὁ ἀνθρωπός εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐκλέξῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ἡ δόποια σημαίνει ἀποδοχὴν τῆς ίδιας καταστάσεως ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ὑποχρεωτικῆς ἐλευθερίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δόποιας θὰ δημιουργήσῃ οὗτος κατόπιν ἐλευθέρως τὴν ὑπάρξην του. Εἰς τὴν βάσιν αὐτῆς ἡ ἐλευθερία εἶναι δρηγησις ἔσωτῆς· ἡ πρώτη ἐκλογὴ εἶναι κατάργησις τῆς οὐσίας τοῦ ἐλευθέρως ἐκλέγειν. 'Ἐκλέγω ἐλευθέρως, διότι δὲν δύναμαι νὰ μὴ ἐκλέξω. Τὸ Μηδὲν καὶ πάλιν, ὡς πηγὴ τοῦ δόντος ἐν τῇ κινήσει τοῦ «δι' ἔσωτόν» (Pour-soi), μηδενίζει τὸ πᾶν καὶ μεταβάλλει τὰ πάντα εἰς δύψηλούς ἐπιφανειακῶς σκοπούς, τῶν δόποιων ὅμως ἡ καρδία εἶναι ἥδη νεκρά. Εἶμαι ἐλεύθερος, διότι διὰ τῆς ίδιας ὑπάρξεως ἐξέλεξα αὐτό, τὸ δόποιον εἶμαι, διότι, ἐάν δὲν ἐξέλεγον τοῦτο, δὲν θὰ ὑπῆρχον¹. 'Ἐν τούτοις δὲν ἐξέλεξα τοῦτο

1. 'Ο R. Jolivet εὐστόχως συμπληρώνει τὴν σκέψιν τοῦ Sartre παρατηρών, ιτι, «ἐάν δὲν ἔχω ἐκλέξει νὰ γεννηθῶ, ἐν τούτοις δὲν δύναμαι νὰ ἐκφύγω ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχω ἐκλέξει νὰ είμαι γεννημένος» («Les Doctrines Existentialistes de Kierkegaard à J.-P. Sartre» σ. 224).

ό ίδιος προσωπικός, διότι ή πρώτη μου ἐκλογή ήτο ασυνείδητος, ήτο καθ' εαυτήν δίνει σχέσεως και σκέψεως (Pour-soi). «Γεννῶμαι Γάλλος ἔργατης, συφιλιδικός ή φυματικός ἐκ κληρονομικότητος. Ή ιστορία μιᾶς ζωῆς, οἰαδήποτε και δὲν εἶναι αὕτη, εἶναι ή ιστορία μιᾶς ἀποτυχίας» (E.N. 561)¹.

'Ελευθερία κατὰ ταῦτα σημαίνει μηδενισμὸν πάσης ἐλευθέρας κινήσεως, μηδενισμὸν δύμας δημιουργούμενον ἐκ τῆς τάσεως τοῦ Pour-soi, δηλαδὴ τῆς ἀνάγκης δημιουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου Ἐγώ. Ή μία δημιουργικότης καταστρέφεται μπὸ τῆς προγενεστέρας και βασικῆς τοιαύτης, ἀμφότεραι δύμας, ή μία ώς ἐλευθερία κινήσεως και ή ἄλλη ώς δέσμευσις ἐκ τῆς καταγωγῆς ἀλληλομηδενίζονται διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀποφάσεως, τὴν δποίαν λαμβάνει ή ἀνθρωπίνη ὑπαρξίας νὰ ἀποδεχθῇ τὴν τοιαύτην ἐλευθερίαν ώς οὐσίαν αὐτῆς. Οὕτως ὁ Μηδενισμὸς τοῦ Sartre δὲν εἶναι στατικός, ἀλλὰ δυναμικός και διὰ τοῦτο ὁ φιλόσοφος δικαίως ἀποκρούει τὴν ἐναντίον αὐτοῦ κατηγορίαν ώς μηδενιστοῦ. Διότι τοιαύτη ἐλευθερία ώς συνειδητοποίησις τῆς ἐκλογῆς, ή ὅποια μοῦ ἐπιβάλλεται ἐν τῷ γίγνεσθαι τῆς ὑπάρξεως, εἶναι ἀφόρητον βάρος διὰ τὸν ἀνθρωπὸν εἶναι αἰσθησις τῆς καθολικῆς εὐθύνης ἀπέναντι τῆς ζωῆς, εἰς τὴν δποίαν ἀκουσίως ἐρρίφθην.

«Ἐίσαι ἐλεύθερος σημαίνει, ὅτι εῖσαι καταδικασμένος νὰ εῖσαι ἐλεύθερος» (E.N. σ.174). Η φράσις αὕτη ἀποτελεῖ τὴν τραγικὴν ἐπιφύλων τῶν ἔργων του. Η καταδίκη τῆς ἐλευθερίας συνεπάγεται, «ὅτι ὁ ἀνθρωπὸς φέρει ἐπὶ τῶν δύμων του τὸ βάρος ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου» εἶναι ὑπεύθυνος τοῦ κόσμου και τοῦ ἀευτοῦ του ώς τρόπου τοῦ ὑπάρχειν... διὰ συμβαίνει εἰς ἐμέ, συμβαίνει δι' ἐμοῦ και δὲν θὰ ἡδυνάμην νὰ ἐπαναστατήσω... Πᾶν διὰ συμβαίνει εἰς ἐμὲ εἶναι Ιδική μού πόλεμος. Οὕτω δὲν ὑπάρχουν δυστυχεῖς συμπτώσεις ἐντὸς μιᾶς ζωῆς· ἐν κοινωνικὸν γεγονός, τὸ δποῖον ἀνακύπτει ἔξαίφνης και συμπαρασύρει ἐμέ, δὲν ἔρχεται κακό. "Οταν ἐπιστρατεύωμαι ἐντὸς ἐνδοῦ, πολέμου, δ πόλεμος αὐτὸς εἶναι ίδιος μου πόλεμος, γίνεται κατὰ τὴν ίδικήν μου εἰκόνα και δξεῖται αὐτοῦ. Αξίζω αὐτοῦ κατ' ἀρχήν, διότι θὰ ἡδυνάμην πάντοτε νὰ ἀποφύγω αὐτὸν διὰ τῆς φυγῆς ή τῆς αὐτοκτονίας. Δὲν αὐτοκτονῶ, δρα ἐκλέγω τὸν πόλεμον, έστω και ἐναντίον τῶν εἰρηνικῶν ἀρχῶν μου, διότι ή τοιαύτη διὰ τῆς αὐτοκτονίας φυγή ἀπὸ τὴν ἐκλογήν εἶναι δρνησις τῆς ὑπάρξεως. Είμαι, λοιπόν, ὑπεύθυνος διὰ τὸν πόλεμον και πάσας αὐτοῦ τὰς σκληρότητας· διότι διὰ νὰ μὴ ἀρνηθῶ αὐτὸν πρέπει νὰ μηδενίσω τὴν ίδικήν μου ὑπαρξίαν· μὴ ποιῶν δὲ τοῦτο, έστω και γογγύζων ἐναντίον τοῦ πολέμου, μόνον διότι συνεχίζω τὴν ζωήν μου ἐντὸς αὐτοῦ, ήδη ἐξέλεξα ἀσυνειδήτως αὐτὸν και συνυπάρχω ἐλευθέρως μετὰ τῆς ἐκλογῆς αὐτῆς» (E.N. σ. 639 - 640)².

1. Πάντες οἱ ὑπαρξισταὶ φιλόσοφοι συμφωνοῦν και πάσχουν ἐξ ἴσου διὰ τὸ δτι, ή ἐλευθερία ἐμφανίζεται εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ώς περιορισμὸς κατ' ἀρχάς. Ο Karl Jaspers π. χ. γράφει, ὅτι εὐθὺς ώς λόβωμεν συνειδησιν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ θέσεώς μας, δοκιμάζομεν βαθυτάτην ἀπογοήτευσιν, διότι ή ἀνεξαρτησία μας ἔχει ἀνάγκην βοηθείας, προδίδουσα κατὰ βάσιν ἀρχικήν ἔξαρτησιν, («Einführung in die Philosophie», σ. 112). ἀλλὰ διὰ τὸν Γερμανὸν φιλόσοφον ή ἔξαρτησις αὕτη δὲν εὑρίσκεται ἐν τῷ κόσμῳ. «Ἐλευθερία ἐννοεῖται ώς ἐλευθερία ἐν τῷ κόσμῳ και συγχρόνως ώς ἔξαρτησις ἀπὸ τοῦ Ὑπερβατικοῦ». [αὐτ. σ.43].

2. Όρθιῶς, λοιπόν, κατὰ τὸν Sartre δ J. Romains γράψε, διότι «εἰς τὸν πόλεμον δὲν ὑπάρχουν άθινα θύματα» («Les Hommes de Bonne Volonté», μν. E. N. σ. 640).

Τι είδος δύμας εύθυνης είναι τοῦτο, τὸ ὅποῖον ἐπιβάλλει τὴν εύθυνην; 'Ο Sartre δὲν διστάζει νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ παρατηρήσῃ, δτι «εῖμαι ὑπεύθυνος διὸ πάντα ἔκτὸς δι' αὐτὴν ταύτην τὴν εύθυνην, διότι δὲν εἶμαι ἡ αἰτία τοῦ εἶναι μου» (E.N. 641). 'Ἐντρεπόμενος, δηλαδή, τὴν καταγωγὴν μου ἢ ὑπερηφανευόμενος διὸ αὐτὴν, ἀποδεχόμενος τὴν τοιαύτην ὑπαρξίν μου ἢ δχι, πάντοτε ἐκλέγω ἀναγκαστικῶς, ὑπάρχων ὑπεύθυνος δι' δτι συνέβη καὶ δτι Θάσυμβη εἰς ἐμέ, χωρὶς νὰ εἶμαι ὑπεύθυνος τοῦ δτι γεννῶμαι ως ὑπεύθυνος.' Ιδού τὸ τραγικὸν καὶ τὸ ἀνόητον τῆς ἐλευθερίας: νὰ ζῆς ἐλεύθερος ἀρα καὶ ὑπεύθυνος χωρὶς νὰ ζητήσῃς τοῦτο. 'Ο Sartre φαίνεται ὁσάννα νὰ θέλῃ νὰ εἴπῃ ἐν τέλει: διὰ τοῦτο εἶσαι κυρίως ὑπεύθυνος, διότι εἶσαι καταδικασμένος νὰ εἶσαι ὑπεύθυνος ως ἐλευθέρα ὑπαρξία. 'Η ἐλευθερία σου είναι ἡ σκληροτέρα τιμωρία σου, εἶναι καταδίκη. «'Η ίδια ἐλευθερία θέτει δρια εἰς τὴν ἐλευθερίαν» (E.N. 621)¹.

II. Πᾶσα προσπάθεια εἶναι κακὴ πίστις. Πᾶσα δέξια προέρχεται ἐκ τῆς ἐκλογῆς, τὴν ὅποιαν δικτύρωπος ἐνεργεῖ ως καταδικασμένος νὰ ἐκλέξῃ. 'Αντικειμενικαὶ δέξιαι δὲν ὑπάρχουν· ὑπάρχει μόνον ἡ ὑποχρέωσις ἐκλογῆς, ήτις θὰ δημιουργήσῃ τὰς δέξιας. 'Ο δικτύρωπος δημιουργεῖται ἐκλέγων, ὑπεύθυνος διὰ τοῦτο, τὸ ὅποῖον δύμας κατ' ἀνάγκην ἐκλέγει.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν σκέψεων τούτων εἶναι, δτι οὐδὲν σταθερὸν κριτήριον ἡθικῆς ὑπάρχει οὐδὲ σκοπιμότης εἰς τὸ ἀνθρώπινον πράττειν, διότι δὲν προγνωρίζω τὸ θὰ ἐκλέξω αὔριον, ώς καταδικασμένος ἐλεύθερος². Θὰ ἀποδεχθῶ ἀναγκαστικῶς μίαν κατάστασιν, διὰ τὴν ὅποιαν θὰ φέρω ἕκτοτε τὴν εύθυνην, χωρὶς νὰ ἔχω δημιουργήσει αὐτὴν, οὕτε νὰ ἔχω ζητήσει τὴν εύθυνην. Διὰ τοῦτο «δὲν εἶμαι ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον θὰ εἶμαι, διότι ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον εἶμαι, δὲν εἶναι ἡ βάσις ἡ ἡ ἀρχὴ ἐκείνου, τὸ ὅποῖον θὰ εἶμαι. Εἶμαι ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον θὰ εἶμαι χωρὶς νὰ εἶμαι ἡδη τοῦτο» (E.N. 69). 'Η ἀβεβαιότης αὗτη διὰ τὸ μέλλον ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς εύθυνης διὰ τὸ παρόν, τὸ ὅποῖον δύμας στερεῖται βάσεως ως μηδενιζόμενον ὑπὸ τῆς ἀναγκαστικῆς ἐκλογῆς τοῦ παρελθόντος, δημιουργεῖται λιγγον ἐν τῇ ὑπάρξει τοῦ δικτύρου. 'Ο μαθητής τοῦ Kierkegaard συνδυάζει, ώς

1. 'Ο J. McGill χαρακτηρίζει τὴν ἀντίληψιν τοῦ Sartre περὶ ἐλευθερίας ως ἀπολύτως ἀπαισιόδοξον καὶ ἀντικοινωνικήν ἐν τῷ θρύλῳ του: «Sartre's Doctrine of Freedom». (Revue Internationale de Philosophie, Juillet 1949). 'Ο R. Cambell δίδει μίαν διληπτὴν ἔξηγησιν τῆς ἐλευθερίας ως καταδίκης ἐκλαμβάνων ταύτην ως ἐγκατάλειψιν τοῦ δικτύρου εἰς τὰς ίδιας πεπερασμένας δυνατότητας («J.-P. Sartre ou une littérature philosophique» Paris 1945, σ. 222).

2. 'Υπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο συνέγραψεν ἔργον ἡ διλοτε συνεργάτις τοῦ Sartre Simone de Beauvoir περὶ τῶν ἀρχῶν ἐν τῇ ἡθικῇ, ἐνθα κυριαρχεῖ κατ' αὐτὴν ἡ σχετικοκρατία καὶ ἡ ἀρνητική παντὸς ἐκ τῶν προτέρων ἀντικειμενικοῦ ἡθικοῦ κριτηρίου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Pour une Morale de l'Ambiguité». Paris 4ημερού édition 1947.

είδομεν καὶ ἔκεινος, τὴν ἀγωνίαν μετὰ τῆς ἐλευθερίας¹. Ὡς αἰσθησις, ὅτι ἔξαρτῶμαι ἐξ ἑαυτοῦ καὶ μόνον, ἐνῷ ταυτοχρόνως τοῦτο ἐν τῇ συνειδήσει ἀποκαλύπτεται ως ἀνόητον, διότι εἶναι ἀποτέλεσμα κατ' ἀνάγκην ἐκλογῆς, ἐμφανίζει τὸ μέλλον ως ἀβύσσον καὶ ρίπτει τὸν ἀνθρώπον εἰς ἀνίστον ἀγωνίαν. Τὸ Μηδὲν συντρίβει διὰ τῆς κυριαρχικῆς δυνάμεως αὐτοῦ—τῆς ἐλευθερίας—πᾶσαν σταθερὰν βάσιν τῆς ἐν ἐνεργείᾳ ὑπάρξεως, διότι ἡ ἐλευθερία, ἡ ὅποια ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς ἐντὸς τῆς ἀγωνίας, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ως τὸ τὸ ποτα τοῦτο, τὸ ὅποῖον παρεντίθεται μεταξὺ τῶν κινήτρων καὶ τῶν αἰτίων ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς πράξεως ἀφ' ἑτέρου. Τὸ Τίποτα τοῦτο δὲν προσδιορίζεται, διότι δὲν ὑπάρχει. Τὴν οὐσίαν δμως τούτου συλλαμβάνομεν, διότι τὸ τίποτα τοῦτο δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου δντος κατὰ τὰς σχέσεις αὐτοῦ μεθ' ἐαυτοῦ. Ὁ ἀνθρώπος, δηλαδὴ, εἶναι μία ἀναγκαστικὴ ἐνσάρχωσις τῆς ἐλευθερίας, εἶναι δλος ἐλευθερία· καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη του καταδίκη, διότι ἡ οὐσία του ὑποχρεοῦ αὐτὸν εἰς ἐρώτησιν περὶ ἐαυτοῦ καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς του. Τοῦτο ἀποκαλύπτει, δτι εἴμαι ἐλεύθερος νὰ ἐρωτήσω περὶ τῆς ἐλευθερίας μου, ἡ ὅποια δμως πρέπει νὰ εἶναι ἔκεινο, τὸ ὅποῖον δὲν εἴμαι, δηλαδὴ τὸ Μηδέν τῆς ὑπάρξεως μου. Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ Μηδὲν παρεντίθέμενον ἐν ἐμοὶ μεταξὺ αὐτοῦ, τὸ ὅποῖον εἴμαι καὶ ἔκεινου, τὸ ὅποῖον δὲν εἴμαι.

Ἡ ἀγωνία λοιπὸν εἶναι οὐχὶ ὁ φόβος πρὸ πράγματος τινος, ἀλλ' ως καὶ διὰ τοὺς τρεῖς δλλους προαναφερθέντας ὑπαρξιστὰς φιλοσόφους, ἡ ἐπάνοδος πρὸ τοῦ Μηδενός, τὸ ὅποῖον ἀποκαλύπτεται, δταν συλλαμβάνεται ἡ ἐλευθερία ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ὑπάρξεως. Ἐλευθέρα ὑπαρξίες σημαίνει τὴν ἐν ἀγωνίᾳ βίωσιν τοῦ μεγάλου ἐρωτηματικοῦ περὶ τοῦ «πῶς» τῆς ἐλευθερίας, ἥτοι τὸ «εἶναι ἐντὸς τῆς ἀγωνίας, ἔκει ἔνθα ἡ ἐλευθερία ὑπάρχει ως δν ὑπὸ ἐρώτησιν περὶ ἐαυτοῦ». (Ε.Ν. σ. 67). Ἡ ἀγωνία, ἐν δλλαις λέξεσιν, προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος, δτι ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται νὰ εἶναι δημιουργὸς ἀξιῶν δνευ ἀξιολογικῆς τινος ἀρχῆς, διότι δὲν ὑπάρχει καμμία ἀντικειμενικὴ ἀξία, εἰς τὴν ὅποιαν δύναται νὰ καταφύγῃ, ἐφ' δσον εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔκεινος, ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ὅποιου διατηροῦνται εἰς τὴν ὑπαρξίην αἱ ἀξίαι. Οὐδὲν δύναται νὰ ἀσφαλίσῃ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Εἶναι μόνος ἐντὸς τοῦ Μηδενὸς τῆς ἐλευθερίας. Τοῦτο εἶναι ἡ μόνη τραγικὴ ἀλήθεια, ἡ ὅποια ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν ως ὑπέρτατον καθῆκον, τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιταγῶν τῆς καταδίκης αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, ἥτοι τὴν ἀναδημιουργίαν τῆς ἐννοίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἴδιας του οὐσίας. Διὰ τοῦτο ἀποφασίζει τις μόνος, δνευ δικαιολογίας καὶ δνευ συγγνώμης².

1. Ὁ Sartre παραδέχεται κατ' ἀρχὴν τὸν συνδυασμὸν τοῦτον καὶ συμφωνεῖ μετὰ τοῦ Kierkegaard (Ε.Ν. σ. 660).

2. Πρβλ. Ε. Ν .σ. 666—677.